

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2022

Silvie Dušková

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Proces z let 1746 až 1748 s tzv. Novobydžovskou izraelitskou sektou
Bakalářská práce

Autor: Mgr. Silvie Dušková, DiS.

Studijní program: B 7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví – historie

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Hradec Králové, 2022

Zadání bakalářské práce

Autor:	Mgr Silvie Dušková
Studium:	F18BK0001
Studijní program:	B7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví - historie
Název bakalářské práce:	Proces z let 1746 až 1748 s tzv. Novobydžovskou izraelitskou sektou
Název bakalářské práce AJ:	The court case from 1746 to 1748 with so-called Israeli sect in Nový Bydžov

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem bakalářské práce je proces s tzv. Novobydžovskou izraelitskou sektou v letech 1746–1748, hnutím tajných nekatolíků pod vedením krejčího Jan Pity, jež bylo odhaleno na sklonku roku 1746 na Novobydžovsku. Cílem proto bude nejen s využitím dostupné literatury, ale zejména na základě zpracování řady pramenů různé provenience sledovat vznik a působnost tzv. sekty a zrekonstruovat průběh soudního procesu. V rámci koncipování bakalářské práce bude využíván interdisciplinární metodický přístup, zvláště z oblasti (raně) novověké diplomatiky, dějin správy, církevních dějin, urbánní historie, právních dějin a ediční teorie a praxe.

Prameny

Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv děkanství Nového Bydžova, inv. č. 263, kniha č. 29.

Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv biskupské konzistoře v Hradci Králové, Vyšetřovací protokoly judaisantů 1747–1748, karton č. 47, inv. č. 1522.

Národní archiv v Praze, fond Česká dvorská kancelář, Expedita Publicorum, 1747, inv.č. 52, s. 26.

Národní archiv v Praze, fond Arcibiskupská konzistoř, Zápisy ze zasedání arcibiskupské konzistoře v letech 1746–1747, A I, APA 23/6.

Národní archiv v Praze, fond Apelační soud, Český ortele na rok 1747 a 1748, AS 170.

Literatura

Ivo Kořán, *Židovská sekta na Bydžovsku v polovině 18. století*, ČČH 96 1/ 1998, s. 72–101.

Jaroslav Prokeš, *Novobydžovské ghetto a t.zv. sekta bydžovských Israelitů v polovici osmnáctého století*, Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice 8,1936, s. 147–278.

Zdeněk R. Nešpor, *Vnější označení a sebeoznačení českých nekatolíků v 18. a 19. století*, Religio: revue pro religionistiku 10/2, 2002, s. 215–236.

Tomáš Teich, *Svět a představy netolerovaných východočeských náboženských skupin v 18. a 19. století*, diplomová práce na Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 2007.

František de P. Švenda, *Čtvrtý hliněný obraz Království českého a Paměti města Králové Hradce nad Labem, to jest Proměny Království českého v vojnách a ztenčení města pevností ohraženého v běhu věku 18ho století*, Hradec Králové 1880.

Pavel Bělina – Jíří Kaše – Jan P. Kučera, *Velké dějiny zemí Koruny české X*, Praha 2002.

Eva Melmuková, *Patent zvaný toleranční*, Neratovice 2013.

Zadávací pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jindřich Kolda, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 21.12.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Jany Vojtíškové, Ph.D., samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 14.7.2022

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat doc. PhDr. Janě Vojtíškové Ph.D. za čas, vstřícnost a trpělivost při konzultacích během zpracování mé práce. Poděkování za inspirativní podnět k bádání o procesu s tzv. Novobydžovskou izraelskou sektou patří Vladislavu Myškovi, jehož předkové Jan a Ludmila Bourovi se stali předními členy sekty.

Anotace

DUŠKOVÁ, Silvie. *Proces z let 1746 až 1748 s tzv. Novobydžovskou izraelitskou sektou*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2022, 82 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce rekonstruuje průběh procesu s tzv. Novobydžovskou izraelitskou sektou z let 1746–1748, hnutím tajných nekatolíků pod vedením krejčího Jan Pity. Úvodní část práce charakterizuje oblast, ve které se tzv. izraelitská sekta objevila, politickou a hospodářskou situaci čtyřicátých let 18. století, které měly vliv na vznik sekty. Hlavní část tvoří rekonstrukce procesu na základě zpracování řady pramenů různé provenience. V práci je využíván interdisciplinární metodický přístup, zvláště z oblasti (raně) novověké diplomatiky, dějin správy, církevních dějin, urbánní historie, právních dějin a ediční teorie a praxe.

Klíčová slova: 18. století; Novobydžovsko; tzv. Novobydžovská izraelitská sekta; hereze; soudní proces; trestní soudnictví.

Annotation

DUŠKOVÁ, Silvie. *The trial from 1746 to 1748 with the Israelite sect in Nový Bydžov as it was called*, Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2022, 82 pp. Bachelor thesis.

The bachelor's thesis re-enacts the course of the process with the so-called Nový Bydžov Israelite sect from the years 1746–1748, a movement of secret non-Catholics led by tailor Jan Pita. The introductory part of the thesis characterizes the area in which the so-called Israelite sect appeared, the political and economic situation of the 1740s, which influenced the formation of the sect. The main part consists of the reconstruction of the process based on the processing of a number of sources of various origins. The work uses an interdisciplinary methodological approach, especially in the field of (early) modern diplomacy, history of administration, church history, urban history, legal history and publishing theory and practice.

Keywords: 18th century; Nový Bydžov region; the so-called Nový Bydžov Israelite sect; heresy; trial; criminal justice.

Obsah

Úvod	9
1. Geografické vymezení a vývoj sledované oblasti	13
1.1 Nový Bydžov.....	14
1.2 Chlumeck nad Cidlinou	16
1.3 Poddanské vsi Nového Bydžova a Chlumce nad Cidlinou.....	17
2. Politická a hospodářská situace v první polovině 18. století	19
3. Právní systém, zákoníky a předpisy, vztah státu a církve	22
4. Rouhání, kacířství a odpadnutí od víry	24
5. Proces.....	27
5.1 Rok 1746 – prozrazení sekty a první kroky vyšetřování.....	27
5.2 Rok 1747 – vyšetřování	31
5.2.1 Postup krajského úřadu a státní správy	31
5.2.2 Postup církevní správy	33
5.3 Rok 1748 – rozsudek a exkomunikace	35
5.3.1 Postup krajského úřadu a státní správy	35
5.3.2 Postup církevní správy	44
6. Epilog	61
Závěr	64
Použité prameny a literatura.....	66
Seznam příloh	71

Úvod

Na konci roku 1746 byla na Novobydžovsku a Chlumecku objevena sekta tzv. *izraelitů*. Sekta čítala na 120 členů z poddanských vsí – Prasku, Zádražan, Lužce, Číhar, Chudeřic a dalších. Mezi obviněnými bylo také několik židů z novobydžovského ghetta. Centrem sekty se stalo královské věnné město Nový Bydžov a také město Chlumeck nad Cidlinou, které vlastnil v té době rod Kinských.

Charakteristickými znaky sekty byly část věrouky a některé rituály vycházející ze židovství: popírání Svaté Trojice, odmítání učení o neposkvrněnosti Panny Marie, víra v příchod Mesiáše, za něhož nepovažovali Ježíše, svěcení soboty či odmítání konzumace vepřového masa. Z tohoto důvodu byla sekta již v původních dochovaných pramenech nazvána „*So gennante jüdische Secta*“ (Tzv. *izraelitská sekta*).¹ Záhy po jejím odhalení se rozeběhlo rozsáhlé vyšetřování ve dvou liniích – světské a církevní, které bylo zakončeno vynesením rozsudků: popravou hlavních představitelů a jejich exkomunikací z katolické církve. Proces ve své době i v obdobích následujících budil značnou pozornost. Zvláštnost sekty s židovskými prvky okomentoval spisovatel a kulturní historik Josef Svátek (1835–1897) slovy: „*Podobného cosi nebylo v Čechách ještě nikdy slyšáno, ač jsme ve vlasti české čítali sekt náboženských do set, s israelity se však dosud nižádná nebyla v ničem spojovala a teprve netolerantní době za prvních let panování Marie Teresie bylo zůstaveno, aby též tomuto výstřelku náboženské blouznivosti vznik dala.*“²

Pojednání o sektě a procesu se stalo tématem řady odborných článků, studií i slovníkových hesel. Nejobsáhleji téma rozpracovali ve svých studiích Jaroslav Prokeš, Josef Moštěk a Ivo Kořán. Jaroslav Prokeš je autorem nejpodrobněji zpracované studie *Novobydžovské ghetto a tzv. sekta bydžovských Izraelitů v polovici osmnáctého století*.³ Tato studie je však limitována řadou tehdy nepřístupných pramenů. Studii s názvem *Sekta tak zvaných Izraelitů v severovýchodních Čechách*⁴ napsal Josef Moštěk. Své pojednání

---

¹ Někde také jako *superstitione judaica* (židovský blud); srov. Lena ARAVA – NOVOTNÝ, *Bydžovští „izraelité“ a frankisté. Dvě sekty v Čechách v 18. století – paralely a rozdíly*, Theologická revue Husitské teologické fakulty UK (dále TR HTF UK) 83, 2012, č. 1, s. 118.

² Josef SVÁTEK, *Česko-moravská kronika*, Kniha sedmá, Praha 1898, s. 577–578.

³ Jaroslav PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto a tzv. sekta bydžovských Izraelitů v polovici osmnáctého století*, vydaná jako Zvláštní otisk z Ročenky Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice v Praze v roce 1936.

⁴ Josef MOŠTĚK, *Sekta tak zvaných izraelitů v severovýchodních Čechách*, Olomouc 1938.

o sektě předkládá čtenáři především z věroučného hlediska. Vzhledem k době publikování v roce 1938 je studie zatížena značným antisemitským postojem. Další dvě práce o sektě napsal Ivo Kořán: *Židovská sekta na Bydžovsku v polovině 18. století*⁵ a *Víra v písničkách ovčáků Volných*.⁶ Práce Ivo Kořána doplňují na základě zpřístupněného fondu biskupské konzistoře v Hradci Králové monografii Jaroslava Prokeše. Ze starších studií je třeba zmínit také práce Josefa Alexandra Helferta *O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.*⁷ a Antonína Rezka a Josefa Vítězslava Šimáka *Listář k dějinám náboženských blouznivců v století 18. a 19.*⁸

Do současné doby téma rozpracovalo i několik absolventských prací. Novobydžovské izraelitské sektě se částečně věnovala Radka Fabiánová ve své bakalářské práci *Židé v Dobrušce se zaměřením na východočeské sekty v 18. století*.⁹ Podrobněji téma zpracovala Jana Hozáková ve bakalářské práci s názvem *Sekta tzv. Izraelitů v severovýchodních Čechách*,¹⁰ ve které podává obraz o historii a věrouce sekty a poukazuje na shodné i rozdílné znaky věrouky izraelitů a deistů. Obě bakalářské práce si všímají důvodu vzniku sekty a jsou zpracovány především z věroučného hlediska sekty jako porovnání s jinými nekatolickými náboženskými skupinami. Ze stejného hlediska je o izraelitské sektě pojednáno také ve studii Leny Aravy – Novotné *Bydžovští „izraelité“ a frankisté. Dvě sekty v Čechách v 18. století – paralely a různice*.¹¹

Cílem mé bakalářské práce je na základě archivního pramenného průzkumu zrekonstruovat proces s tzv. *Novobydžovskou izraelitskou sektou* a chronologicky zmapovat sled jednotlivých událostí, jež probíhaly od odhalení sekty přes založení vyšetřovacích komisí až do vynesení rozsudků jak světské, tak církevní mocí. Práce si současně klade za cíl podat ucelený, nikoliv však zcela vyčerpávající obraz o živote stíhaných osob, jejich víře, soudní praxi v oblasti trestního práva postihující delikty

---

⁵ Ivo KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku v polovině 18. století*, Český časopis historický (dále ČČH) 96, 1998, č. 1., s. 72–100.

⁶ Ivo KOŘÁN, *Víra v písničkách ovčáků Volných*, Česká literatura 45, 1997, č. 3, s. 227–247.

⁷ Josef Alexander HELFERT, *O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.*, Časopis Musea království Českého 51, 1877, č. 2, s. 201–227; Josef Alexander HELFERT, *O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.*, Časopis Musea království Českého 51, 1877, č. 4, s. 533–557 a Josef Alexander HELFERT, *O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.*, Časopis Musea království Českého 53, 1879, č. 2, s. 212–258.

⁸ Antonín REZEK – Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Listář k dějinám náboženských blouznivců českých v století XVIII. a XIX. část I. do roku 1810*, Praha 1927.

⁹ Radka FABIÁNOVÁ, *Židé v Dobrušce se zaměřením na východočeské sekty v 18. století*, Praha 2011.

¹⁰ Jana HOZÁKOVÁ, *Sekta tzv. Izraelitů v severovýchodních Čechách*, Praha 1998.

¹¹ L. ARAVA – NOVOTNÝ, *Bydžovští „izraelité“ a frankisté*, s.116–134.

rouhání, kacířství a odpadnutí od katolické víry před reformami státní správy a soudnictví. Sleduje aplikaci tehdy platného trestního zákoníku z roku 1707 *Constitutio Criminalis Josephina (Hrdelní řád Josefa I.)*.¹²

Těžištěm mé práce je pramenný materiál dochovaný v Státním okresním archivu Hradec Králové, fondy: Archiv biskupské konzistoře v Hradci Králové,¹³ Archiv děkanství Nového Bydžova;¹⁴ v Národním archivu v Praze, fondy: Česká dvorská kancelář, *Expedita Publicorum 1747*;¹⁵ Archiv pražské arcibiskupství, *Protokoly zjednání arcibiskupské konzistoře v letech 1746–1747*;¹⁶ Archiv pražské arcibiskupství, *Záležitosti týkající se obnovení katolického náboženství, výslechy kacířů a zprávy o nich, 1720–1763* a *Zprávy z misí, výslechy, zprávy o kacířích, jejich odvolání*,¹⁷ a Apelační soud, *Český ortele na rok 1747 a 1748*.¹⁸ Některé dochované prameny byly již zhodnoceny, ale ne zcela historicky vytěženy. Řada pramenů je zveřejněna nově a upřesňuje sled událostí, jako např. dopis novobydžovského děkana Jana Josefa Eschericha (1679–1749),¹⁹ popisující událost odhalení sekty či matriční záznam o úmrtí sedláka Jana Boury st., které připojují do přílohy.

První kapitola bakalářské práce je zaměřena na geografické vymezení a vývoj oblasti Novobydžovska a Chlumecka, jež se staly centrem tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty*. Druhá kapitola pojednává o politické a hospodářské situaci v době těsně před odhalením sekty, neboť ta mohla přispět ke vzniku sekty. Třetí kapitola přibližuje právní systém a předpisy habsburské monarchie platné ve 40. letech 18. století. Čtvrtá kapitola

---

¹² *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu. Díl I. Druhá polovina 17. a počátek 18. století*, edd. Ondřej KOUPIL – Marcela KOUPILOVÁ – Karel MALÝ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA jr. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ, Praha 2018, s. 271–331.

¹³ Státní oblastní archiv Hradec Králové (dále SOA Hradec Králové), Státní okresní archiv Hradec Králové (dále SOkA Hradec Králové), fond Biskupská konzistoř v Hradci Králové (f. Biskupská konzistoř v HK), *Vyšetřovací protokoly judaistů, 1747–1748*, inv. č. 1522, kart. 48.

¹⁴ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, fond Archiv děkanství Nového Bydžova (dále f. Archiv děkanství NB), *Náboženské záležitosti, 1733–1777*, inv. č. 263, kart. 29.

¹⁵ Národní archiv v Praze (dále NA v Praze), Česká dvorská kancelář (dále f. ČDK), *Expedita Publicorum 1747*, inv. č. 501, kn. 52, fol. 26.

¹⁶ NA v Praze, fond Archiv pražského arcibiskupství (dále f. APA), *Protokoly z jednání arcibiskupské konzistoře v letech 1747, I. 9.–XII. 12.*, inv. č. 325, sign. A 23/5.

¹⁷ NA v Praze, f. APA, *Záležitosti týkající se obnovení katolického náboženství, výslechy kacířů a zprávy o nich, 1720–1763*, inv. č. 5151, sign. H 2/5, kart. č. 4293 a NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí, výslechy, zprávy o kacířích, jejich odvolání, 1747–1762*, inv. č. 5154, sign. H 2/8, kart. č. 4296.

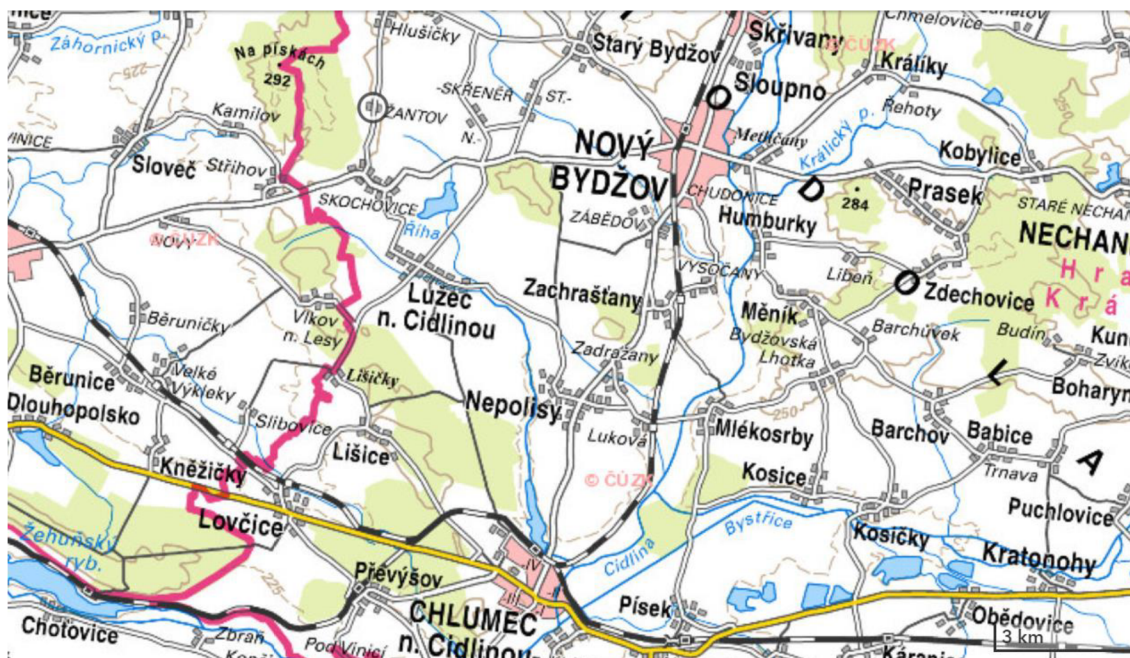
¹⁸ NA v Praze, fond Apelační soud (dále f. AS), *Český ortele na rok 1747 a 1748*, inv. č. AS 276, sign. 15/260.

¹⁹ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí, 1747–1762*, inv. č. 5154, sign. H 2/8, kart. č. 4296. Dochované prameny uvádějí povětšinou verzi jména Joan[ne]s Josephus Escherich.

kategorizuje delikty rouhání, kacířství a odpadnutí od římskokatolické víry a jejich postih dle trestního zákoníku *Constitutio criminalis Josephina* z roku 1707. Pátá kapitola pak postupně rekonstruuje na základě dochovaných pramenů postup státních a církevních orgánů v průběhu celého procesu od odhalení sekty až po vynesení rozsudků. V epilogu jsou uvedeny události, které následovaly po vynesení rozsudků. Domnívám se, že takto komplexně nebyly tyto události doposud zpracovány.

1. Geografické vymezení a vývoj sledované oblasti

Abychom lépe pochopili důvody vzniku sekty a její rozšíření, musíme se nejprve zastavit u geografického vymezení oblasti, jejich specifík, osídlení a správy. Většina studií pojednávajících o sektě uvádí jako oblast jejího výskytu Novobydžovsko a Chlumecko, spadající pod Hradecký kraj. Převážná část osob „nakažených židovským bludem,“²⁰ jejichž počet vystoupal na 120, pocházela z poddanských vsí Nového Bydžova nebo Chlumce nad Cidlinou. Ivo Kořán na konec své studie *Židovská sekta na Bydžovsku v polovině 18. století* připojuje mapu s vymezením oblasti a počtu podezřelých. Vzhledem k zaměření bádání Ivo Kořána především na ovčáky a tvorbu ovčácké rodiny Volných, je mapka věnována výhradně počtu podezřelých v ovčácké profesní skupině.²¹

Obr. č. 1 Současná mapa zachycující oblast působení tzv. Novobydžovské izraelitské sekty²²

Pro přehled jednotlivých osob a místa jejich příslušnosti jsme sestavili *Seznam podezřelých a souzených v procesu s tzv. Novobydžovskou izraelitskou sektou*, který připojujeme do přílohy č. 1. Data jsou do seznamu zanesena z dochovaných výslechových

²⁰ samotné označení nacházíme mj. ve výslechových protokolech hradecké biskupské konzistoře z let 1747–1748

²¹ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 100.

²² Současná mapa zachycující oblast působení tzv. Novobydžovské izraelitské sekty, Zdroj: ČUZK, dostupné online (<https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>) [citováno k 29. 5. 2022].

protokolů hradecké biskupské konzistoře z let 1747–1748, ze seznamů podezřelých, které figurují v korespondenci mezi hradeckým krajským úřadem, pražskou arcibiskupskou konzistoří, hradeckou biskupskou konzistoří, komisí apelačního soudu pod vedením hraběte Franze Věžníka a Jana Mühlendorfa, z reskriptů panovnice Marie Terezie a Českých ortelů vyhlášených v letech 1747 a 1748, v porovnání s uváděnými údaji v jednotlivých studiích, především J. Prokeše a I. Kořána.²³ Pokud nám to dochovaná data dovolí, můžeme z tabulky kromě místa pobytu vyvodit také rodinné vztahy a povolání. Ze získaných dat tedy zjišťujeme, že podezřelí pocházeli z následujících obcí Novobydžovska: Nový Bydžov, Prasek, Zachrašťany, Skochovice, Běruničky, Chudonice, Chotělice, Lužec nad Cidlinou, Dubečno, Slibovice, Vysočany, Třesice, Sloupno, Žehuň. Z Chlumecka nejvíce členů sekty pocházelo z Kratonoh, Vápna, Žehuně a Levína. Vyslýchání pro podezření z *židovského bludu* však pocházeli také z panství Dymokurského, jak dosvědčují první výslechy z ledna 1747.²⁴

1.1 Nový Bydžov

První zmínku o původní vsi Bydžov (dnešní Starý Bydžov) můžeme nalézt v pramenech datovaných kolem roku 1186.²⁵ Bydžov byl významným střediskem na tzv. polské (kladské) stezce.²⁶ Polská cesta vedla z Prahy přes Sadskou, Poděbrady, Městec Králové, Starý Bydžov, Skřivany, Petrovice a Jaroměř směrem k zemské bráně do Kladska.²⁷ Karel Kuča předpokládá v období 12. století v oblasti Pocipliní existenci přinejmenším 39 vsí. Mezi nimi najdeme také jména vsí Lužec, Levín, Chlumeck, Vysočany, Kratonohy, z nichž v námi sledovaném období řada podezřelých ze *židovského bludu* pocházela.²⁸

Původní ves Bydžov byla povýšena na město pravděpodobně na přelomu osmdesátých a devadesátých let 13. století. Významnou roli při vývoji dané oblasti hrála

---

²³ NA v Praze, f. AS, *Český ortel na rok 1747 a 1748*, fol. 68–77; SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Výšetřovací protokoly judaistů 1747–1748*; SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Náboženské záležitosti, 1733–1777*; J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 147–273; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, 72–99.

²⁴ Výslech šafáře Davida Baudyše. SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Výšetřovací protokoly judaistů 1747–1748*, fol. 240r–241r.

²⁵ Jaroslav PROKOP, *Zmizelé Čechy, Nový Bydžov*, Praha 2007, s. 5–6. Srov. Karel KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko. Historie a architektonické památky Pocipliní*, Kniha I., Hradec Králové 1995, s. 22.

²⁶ K. KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko*, Kniha I., s. 24.

²⁷ Jindřich FRANCEK – Josef HARTMAN, *Chlumeck nad Cidlinou. Stručné dějiny města*, Hradec Králové 1985, s. 23.

²⁸ K. KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko*, Kniha I., s. 22.

řeka Cidlina, která tudy protéká a jejíž úsek od Nového Bydžova po Chlumec nad Cidlinou je označován za její střední tok. Cidlina zavodňovala městské opevnění Nového Bydžova a Chlumce nad Cidlinou a příkopy chlumeckého vodního hradu.²⁹ Z důvodu nevýhodné polohy města Bydžova vůči řece Cidlině bylo koncem 13. století nebo na počátku 14. století rozhodnuto o jeho přenesení na vhodnější místo. Tak bylo *na zeleném drnu* založeno město nové v pravidelné geometrické osnově – Nový Bydžov.³⁰ Vzhledem k tomu, že je bakalářská práce zaměřena na samotný závěr raného novověku, soustředíme se výhradně na popis událostí, které významně ovlivnily další vývoj města Nový Bydžov. To bylo za účast na stavovském povstání v roce 1620 potrestáno propadnutím majetku. Královskou komorou mu byly zabaveny všechny vsi.³¹ Na město byl uvalen dohled královského rychtáře.³² V roce 1628 získalo město odňaté vsi zpět, ale pod podmínkou vydržování katolického kněze, jeho žáků a špitálu. Součástí původní lokace Nového Bydžova byl také minoritský klášter, který zanikl pravděpodobně během husitských válek. Na počátku 16. století se na tomto místě zvaném *klášterišťe* se svolením vrchnosti usídlila židovská komunita a založila ghetto.³³

Podle soupisu poddaných podle víry z roku 1651 žilo v Novém Bydžově po třicetileté válce 813 křesťanů. Židovských rodin, které byly přepočítávány o rok dříve, se na území města vyskytovalo 18, tedy 73 osob včetně dětí.³⁴ V berní rule z roku 1654 je pak zaznamenáno 210 domů, z nichž 112 bylo obydlených, 3 domy byly prázdné a zbytek byl v rozvalinách.³⁵

Třicetiletá válka zasáhla všechny oblasti života tehdejšího obyvatelstva. Přesuny vojsk, zimní *kvartýrování* (ubytování) armád a zvýšení daní se odrazily v hospodářském rozvoji města. Z důvodu vystěhovalectví části obyvatel s nekatolickým vyznáním a vyšší úmrtnosti došlo k celkovému poklesu počtu obyvatel. V důsledku snížení počtu obyvatelstva došlo také k úbytku počtu řemeslníků v ceších. Nejsilnějším odvětvím zde zůstávalo odvětví potravinářské a textilní. Řemeslná výroba se však potýkala

---

²⁹ *Tamtéž*, s. 10.

³⁰ Jaroslav PROKOP, *Zmizelé Čechy, Nový Bydžov*, s. 6.

³¹ *Tamtéž*, s. 13.

³² Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 39; srov. J. PROKOP, *Zmizelé Čechy, Nový Bydžov*, s. 13.

³³ Blanka ROZKOŠNÁ, *Židé v Novém Bydžově a okolí*, Nový Bydžov 2015, s. 15.

³⁴ Lenka MATUŠÍKOVÁ – Zlataše KUKÁNOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*, Praha 2017, dostupné online (https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2019/02/Hradecko-Bydzovsko_cele_H_zamceno.pdf), [citováno k 23.5.2022].

³⁵ Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula*, svazek 12, Kraj Hradecký, I. díl, Praha 1951.

s nedostatkem financí. Většina řemeslníků patřila mezi nejchudší vrstvy ve městě. Ve městě tedy nalézáme ponejvíce řezníky, pekaře, krejčí, ševce.³⁶ A z nich se poté rekrutovali stoupenci sekty.

1.2 Chlumecké panství nad Cidlinou

Vzhledem k méně příznivým půdním podmínkám, které byly dány bažinatým terénem, bylo Chlumecko kolonizováno až ve 13. století. Jak již bylo uvedeno výše, vedla tudy stejně jako Novým Bydžovem trasa polské (kladské) stezky. První písemná zmínka o Chlumci nad Cidlinou pochází z roku 1235.³⁷

Chlumecké panství s městem Chlumcem nad Cidlinou několikrát změnilo majitele, kteří je měli v držení většinou po kratší časový úsek. Jako majitele panství jsou uváděni Vilém Zub z Landštejna, Zdeněk Kostka z Postupic či Vojtěch z Pernštejna.³⁸ Roku 1611 věnoval král Matyáš Chlumecké panství Václavu Vchynskému ze Vchynic a Tetova.³⁹ V roce 1626 získal Chlumecké panství do držení jeho syn Jan Oktavián Vchynský (Kinský). Po jeho smrti zdědil Chlumecké panství jeho syn František Oldřich Kinský a po něm jeho bratr Václav Norbert Kinský.⁴⁰ Josef Francek rozděluje obyvatele Chlumce dle urbáře velkostatku Chlumecké panství nad Cidlinou z let 1571–1670 na tři skupiny: první skupinu tvořili plnoprávní občané (sousedé), kteří nabyli městského práva, většinou to byli řemeslníci. Do druhé skupiny patřili občané, kteří nenabyli městského práva, tj. tovaryši a čeledí, žijící ve dvorech a zahradách měšťanů, a třetí skupinu tvořili židé.⁴¹

Třicetiletá válka způsobila stagnaci města v 17. století. Dle berní ruly z roku 1654 v Chlumci tehdy žilo jen 9 sousedů, 26 chalupníků a 32 zahradníků v 67 domech, přičemž dalších 56 domů bylo pustých a rozbořených.⁴² Půda nebyla obdělávána, relativně rychlým a dobrým zdrojem příjmů vrchnosti se stal chov ovcí. Na panství obvykle bývalo několik různě velkých ovčínů samostatných nebo při vrchnostenských dvorech. Listinou ze dne 12. ledna 1709 císař Josef I. povýšil ovčáky na stav, povolil jim zřízení vlastního

---

³⁶ Veronika NEBESKÁ, *Mistři, tovaryši a učedníci vybraných novobydžovských cechů za třicetileté války*, Praha 2010, s. 26–27.

³⁷ Jindřich FRANCEK, *Smolná kniha města Chlumce*, 2014, s. 5; J. FRANCEK – J. HARTMAN, *Chlumecké panství nad Cidlinou*, s. 23.

³⁸ J. FRANCEK – J. HARTMAN, *Chlumecké panství nad Cidlinou*, s. 30.

³⁹ J. FRANCEK, *Smolná kniha města Chlumce*, s. 8; J. FRANCEK – J. HARTMAN, *Chlumecké panství nad Cidlinou*, s. 42.

⁴⁰ J. FRANCEK – J. HARTMAN, *Chlumecké panství nad Cidlinou*, s. 49.

⁴¹ J. FRANCEK, *Smolná kniha města Chlumce*, s. 10.

⁴² J. FRANCEK – J. HARTMAN, *Chlumecké panství nad Cidlinou*, s. 48.

cechu a stvrdil cechovní artikule. Sídlem ovčáckého cechu byla Praha a jednou z poboček byl právě Chlumeck nad Cidlinou.⁴³

V době válek o dědictví rakouské patřilo Chlumecké panství k největším dominiím Hradeckého kraje. Centrem panství byl Chlumeck s barokním zámečkem Karlova Koruna, kde sídlila vrchnost. K dominiu dále patřilo městečko Žiželice, statky Výkleky, Kratonohy, a Vinary, osmnáct dvorů, devět ovčínů a čtyřicet sedm vesnic. Ekonomika panství se zakládala na pěstování tradičních plodin, doplněném rozsáhlým chovem ovcí a chovem ryb v rybnících.⁴⁴ Chlumecké panství zahrnovalo ovčíny především v Chlumci, Lužci, Kratonohách, Levíně, Žiželicích, Hradišťku, Lovčicích, Mirovicích a Třesicích.⁴⁵ Ze seznamu podezřelých v příloze č. 1 v zjišťujeme poměrně velký počet osob z okruhu ovčáků.⁴⁶

Postupně se během let vytvořila v oblasti v oblasti Pocerliny dvě konkurenční centra, avšak odlišného charakteru: Chlumeck nad Cidlinou a Nový Bydžov. K. Kuča ztotožňuje hranice Chlumecka s hranicemi Chlumeckého panství v letech 1716–1848 a Novobydžovsko pak jako souhrn někdejších správních celků spadajících geograficky i ekonomicky pod Nový Bydžov.⁴⁷

1.3 Poddanské vsi Nového Bydžova a Chlumce nad Cidlinou

Jak již bylo uvedeno výše, řada podezřelých z tzv. *židovského bludu* pocházela z poddanských vsí spadajících pod Nový Bydžov a Chlumeck nad Cidlinou. Existence většiny vsí je doložena převážně v druhé polovině 14. století. Vsi, z nichž podezřelí pocházeli nebo kde byli osedlí, můžeme rozdělit dle K. Kuči do typů podle organizace půdorysu.⁴⁸ Vznik jednotlivých typů vsí souvisel jednak s kolonizací, jednak se způsobem obživy jeho obyvatel. Organizaci půdorysu vsí podmiňoval především zdroj vody, nezbytný pro život obyvatel, obrana proti nepříteli, ale také např. chov dobytka. Připomeňme, že právě prvním odhaleným byl ovčácký mistr Jan Vacek ze vsi Prasek a z okruhu ovčáků pocházeli další stoupenci tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty*. Pro

---

⁴³ Moravský zemský archiv, gubernium, listiny, poř. č. 33, sg. 1–33, dostupné online (<http://www.mza.cz/a8web/a8apps1/b3/docs/B0003-33.htm>), [citováno k 23. 5. 2022]

⁴⁴ Aleš VALENTA, *Finanční ztráty Chlumeckého panství v důsledku slezských válek (1740–1745)*, Východočeský sborník historický 9, 2000, s. 12.

⁴⁵ I. KORÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 100.

⁴⁶ *Tamtéž*. Srov. Příloha č. 1 – Seznam podezřelých a souzených v procesu s tzv. *Novobydžovskou izraelitskou sektou*.

⁴⁷ K. KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko*, Kniha I., s. 11.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 88–104.

oblast Novobydžovska byla typická ves s tzv. ulicovou kompozicí. K tomuto typu vsi patřily Záchrašťany, které dle záznamu berní ruly z r. 1654 čítaly šest usedlostí a čtyři chalupy. Dále pak Chotělice s devíti usedlostmi a devíti chalupami. Na Chlumeckém panství pak Kratonohy s devíti usedlostmi, třiceti třemi chalupami a dvěma domky a Žíželice s třinácti usedlostmi, jednou chalupou a dvěma domky. Druhým typem poddanských vsí byly tzv. návesní vsi, jejichž založení souviselo s potřebou ochrany nejen obyvatel, ale i chovaného dobytka před vpádem nepřítele. Do této skupiny patřily především vsi z Novobydžovska: Chudonice s šesti usedlostmi, čtyřmi chalupami; Zádražany s pěti usedlostmi a dvěma chalupami; Mlékosrby s jedenácti usedlostmi a sedmi chalupami a Běrunice s devíti usedlostmi a dvanácti chalupami. Třetím typem poddanské vsi byla ves s tzv. vřetenovou návší. K tomuto typu náležely z Novobydžovska vsi Skochovice s patnácti usedlostmi, pěti chalupami a dvěma domky; Vysočany s šesti usedlostmi a čtyřmi chalupami; Sloupno se sedmnácti chalupami a osmi domky. Na Chlumeckém panství to byly vsi Vápno se čtyřmi usedlostmi, čtyřmi chalupami a třemi domky a Lišice se třemi usedlostmi a šesti chalupami. Posledním typem vsí byly tzv. lánové vsi. Z tohoto typu vsi pocházelo nejvíce podezřelých z tzv. *židovského bludu*. Patřily sem především vsi z okolí Nového Bydžova, a to Lužec nad Cidlinou s dvaceti pěti usedlostmi, jedenácti chalupami a jedním domkem, dále pak Prasek se čtrnácti usedlostmi a osmi chalupami, Běruničky s dvěma usedlostmi, dvanácti chalupami a Chudeřice se sedmi chalupami.⁴⁹

---

⁴⁹ Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula, svazek 12, Kraj Hradecký*, I. díl, Praha 1951; K. KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko*. Kniha I., s. 88–104.

2. Politická a hospodářská situace v první polovině 18. století

Proces s tzv. *Novobydžovskou izraelitskou sektou* z let 1746–1748 probíhal na sklonku válek o dědictví rakouské (1740–1748). Po svém nástupu na trůn v roce 1740 musela nová panovnice Marie Terezie bojovat o mocenské postavení habsburské říše. Během válek o dědictví rakouské přišla Marie Terezie o tehdy nejvyspělejší země, o Slezsko. To se odrazilo v dalším vývoji monarchie a v hospodářské politice. Války o rakouské dědictví ukázaly zaostalost říše v mnohých oblastech. Proto přikročila císařovna Marie Terezie k realizaci řady reforem, dala vytvářet soupisy katastru. Reformovala berní soustavu, vytvořila stabilní vojsko. V krajích byli ustanoveni inspektoři a manufakturní komisaři, kteří prováděli dozor nad manufakturami i řemesly. V oblasti církevní správy proběhlo také značné množství změn. To souviselo se snahou panovníků proniknout svým výrazným vlivem i do církevní správy a prosazovat zájem státu i v této oblasti. Před realizací těchto reforem proběhla druhá vlna rekatolizace. První fáze rekatolizace trvala zhruba do roku 1680.⁵⁰ Celé země Koruny české se postupem let staly katolickými zeměmi. Pouze v určité části pohraničních oblastí Podkrušnohoří, v Ašském výběžku, ale i v podhorských oblastech východních Čech se řada nekatolíků udržela. Vedle nich pak vznikaly také nové heretické sekty, proto státní orgány vydávaly řadu patentů proti nekatolíkům, které stanovovaly tresty pro kazatele přicházející ze zahraničí a sankce za přechovávání zakázaných knih. Podporou pro rekatolizaci se stala příručka *Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající, k vykořenění zamykající pro jejich rozpoznání*, sepsaná jezuitou Antonínem Koniášem.⁵¹ Rekatolizace probíhala rychleji ve městech, neboť tlak na ni byl daleko koncentrovanější než na venkově, kde žilo obyvatelstvo rozptýleněji.⁵²

Novobydžovsko patřilo ke klasickému území tajného nekatolictví. Tajné nekatolictví však bylo pokračováním nekatolictví předbělohorského. Tajní nekatolíci v oblasti však zůstali i přes obnovenou činnost misionářskou, především pak pověstného Antonína Koniáše.⁵³

---

⁵⁰ P. ČORNEJ a kol., *Dějiny země Koruny české I.*, s. 286.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 286.

⁵² *Tamtéž*, s. 286–287.

⁵³ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 182–183.

V důsledku třicetileté války, která zasáhla všechny oblasti života tehdejšího obyvatelstva a ze které se České země dlouhou dobu vzpamatovávaly, došlo k vystěhovalectví části obyvatel s nekatolickým vyznáním. Vystěhovalectví a vyšší úmrtnost výrazně přispěly k poklesu počtu obyvatel. Poklesem počtu obyvatelstva došlo také ke snížení počtu řemeslníků v ceších, což mělo vliv na další hospodářský vývoj.

Po ztrátě Slezska se Marie Terezie rozhodla podpořit chov ovcí na území Čech a umožnit tak rozvoj textilních manufaktur. Cílem bylo zušlechťování rovinného chovu ovcí, který byl zaměřen na produkci kvalitní vlny, na niž bylo závislé další hospodářské odvětví – soukenictví.⁵⁴

V oblasti Novobydžovska a Chlumecka se v té době nacházela řada ovčínů. Do Chlumeckého panství patřily ovčiny v Chlumci, Lužci, Kratonohách, Levíně, Žíželicích, Hradištku, Lovčicích, Mirovicích a Třesicích. V poddanských vsích královského věnného města Nového Bydžova to byly ovčiny v Prasku, Chudeřicích a Smidarech.⁵⁵

Během válek o dědictví rakouské trpělo místní obyvatelstvo průtahy vojsk nejen pruských, ale i císařských a muselo se neustále vyrovnávat se ztrátami, způsobenými těmito průtahy. Údaje o celkové výši škod a ztrát např. Chlumeckého panství a okolí jsou zaznamenány ve výtahu nákladů způsobených průtahy pruských vojsk, odvody hotových peněz, množství potravin, koní, nářadí, stavebního materiálu do pruských skladů. Největší položku činilo obilí. Po odchodu pruských vojsk v listopadu 1744 se na panství usadilo císařské vojsko a připravilo 19 dvorů a osm ovčínů o 41 kusů dobytka, 520 prasat, 756 ovcí a 790 kusů drůbeže.⁵⁶ Veškeré tyto výdaje místní sedláky a poddanské vsi značně ožebračily, ovčáky nevyjímaje. A tak na konci válek o dědictví rakouské správa Chlumeckého panství začala činit opatření k omezení dalších ztrát: jedním z nich bylo např. zahrnutí části dobytka do bezpečí za Labe na poděbradské panství. Z tohoto důvodu byl sepsán soupis veškerého hovězího dobytka a prasat ve dvorech a ovcí v ovčínech, jejichž celkové množství činilo 12 000 kusů, z čehož byla převážná většina ovcí.⁵⁷

Mezi nejznámější ovčácké rodiny na Novobydžovsku a Chlumecku patřily rodiny Volných, Veselých a Vacků. I přes druhou vlnu rekatolizace si rodina Volných uchovala nekatolické vyznání. Karel, Lukáš a Jiřík z mladší generace Volných se pak stali předními

---

⁵⁴ Martina MALINSKÁ, *Etika chovu se zaměřením na ovce*, Olomouc 2015, s. 17.

⁵⁵ I. KORÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 100.

⁵⁶ A. VALENTA, *Finanční ztráty Chlumeckého panství*, s. 28.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 31.

členy sekty. Neopatrností jednoho z ovčáků, Jana Vacka z Prasku, došlo k vyzrazení sekty. O postavení jednotlivých členů ovčácké rodiny Volných mnoho nevíme. Pouze z výslechu Lukáše Volného v dubnu 1732 se dozvídáme, že jeho nejstarší syn byl polním mistrem opočenského panství v zárybnickém ovčinci, Lukáš ovčákem spolu s ním na Chlumeckém panství, Karel a Jiřík také. V roce 1732 byl Lukáš Volný s manželkou Kateřinou vyslýchán pro uchovávání kacířských knih, které u něj byly nalezeny v kupě sena v ovčíně v Chudeřicích.⁵⁸

---

⁵⁸ Bohuslav ŠALANDA, *Založení ovčáckého cechu v Čechách, Ke kulturní a sociální mezaliansanci*, Český lid 71, 1984, č. 2, s. 86. Srov. I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 75.

3. Právní systém, zákoníky a předpisy, vztah státu a církve

Před vylíčením sledu událostí, které vedly k vyšetřování a zahájení soudního procesu se členy tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty* až k jejich následnému odsouzení je třeba se také pozastavit nad právními předpisy, které platily v době konání procesu a kterými se jak světská, tak církevní moc při vyšetřování řídily.

Po roce 1621 docházelo k postupné přeměně českého stavovského státu na stát absolutistický. S tím souvisela přeměna právních norem.⁵⁹ Základní normou se postupně stalo rozhodnutí panovníka. Pouze panovník měl právo tvořit zákony – *ius legis ferendae*. Těmito rozhodnutími byly patenty, reskripty, mandáty, artikule, řády a restrikce.⁶⁰ Příslušným soudem pro nižší a vyšší šlechtu byl soud zemský, pro měšťany městské soudy jednotlivých měst a pro poddané soudy příslušných feudálních vrchností a panství.⁶¹ Začala se uplatňovat zásada *inkviziční* (vyhledávací) a proces byl zahajován z moci úřední. K zahájení stačila pouhá domněnka, zlá pověst, anonymní udání, se kterými nebyl obžalovaný obvykle seznámen.⁶²

V době probíhajícího procesu s tzv. *Novobydžovskou izraelitskou sektou* zůstávaly v platnosti *Obnovené zřízení zemské* (1627), zákoník z roku 1579 *Práva městská Království českého* a trestní zákoník *Constitutio Criminalis Josephina*, tzv. *Josephina*, což byl trestní zákoník vydaný Karlem VI. v roce 1707 a zároveň první samostatný trestní zákoník s platností pro České země.⁶³

Jak již bylo výše uvedeno, v pobělohorském období upevňoval panovník svou moc. Stavovská opozice byla postupně odstraněna, nekatolické církevní organizace zlikvidovány a nekatolická vyznání postavena řadou vydaných patentů mimo zákon. Tím získala katolická církev monopolní postavení, což jí přineslo velký majetkový i mocenský vzestup.⁶⁴ To se však stalo zdrojem řady problémů a soupeření s panovníkem, který usiloval o dominantní postavení. A tak, přestože by se dalo předpokládat, že panovník

---

⁵⁹ Karel MALÝ, *České právo v minulosti*, Praha 1995, s. 127.

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 129.

⁶¹ Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*, Praha 2003, s. 190.

⁶² K. MALÝ, *České právo v minulosti*, s. 144. To nám potvrzuje i výslech potulného knihvazače Josefa Hájka, který během výslechu tvrdí, že neví, proč v šatlavě sedí. Podrobněji o tom v kapitole Potulný knihvazač Josef Hájek.

⁶³ K. MALÝ, *České právo v minulosti*, s. 129; Karel SCHELLE – Ladislav VOJÁČEK (edd.), *Stát a právo v období absolutismu*, Praha 2005, s. 33.

⁶⁴ Jiří MIKULEC (ed.), *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 73–74.

i katolická církev budou mít společný cíl, tj. rekatolizaci, zasahoval panovník v habsburské říši do pravomocí církve.⁶⁵ Jedním ze zásahů bylo vydání reskriptu císařem Karlem VI. z 27. srpna 1721, podle kterého mělo být rouhání, kacířství a odpadnutí od katolické víry vyšetřováno a souzeno světskou mocí jako zločin proti státu (*crimen contra statum*). Církevní moc byla v pozici odborného poradního orgánu, a to pouze pro ne zcela jasné případy. U ostatních jasných případů měly církevní soudy obdržet vyšetřovací protokoly až po rozsudku apelačního soudu a církevní soud měl být proveden v podstatě jen na úrovni spirituální.⁶⁶

---

⁶⁵ *Tamtéž*, s. 76.

⁶⁶ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 204–205.

4. Rouhání, kacířství a odpadnutí od víry

Rouháním – *blasfēmein* je již v Novém zákoně označováno popírání a zesměšňování vyvýšenosti a moci Boží (Zj 13,6; 16,11), jména Božího (Ř 2,24; 1 Tm 6,1; Zj 16,9), slova Božího (Tt 2,5) a jeho nositelů (Sk 6,11).⁶⁷

Od středověku bylo rouhání považováno za hřích i zločin v pravém slova smyslu a stíháno světskou mocí.⁶⁸ Rouhání bylo zařazeno do kategorie *crimen laese maiestatis* s následkem trestu smrti.⁶⁹

Jak *Práva městská* Pavla Kristiána z Koldína, tak trestní zákoník *Constitutio Criminalis Josephina* uvádějí rouhání, kacířství a odpadlictví od víry na prvním místě ve výčtu trestních náboženských deliktů.⁷⁰

První fází vyšetřování trestních deliktů bylo zajištění důkazů a výslech pravděpodobně s použitím tortury. Na základě výsledku vyšetřování byl podezřelý obviněn, důkazem usvědčen z trestného činu a následně odsouzen. Obdobně jako v současné době mohl odsouzený žádat o milost. Dozor nad trestní agendou ve městech prováděli soudní krajští hejtmani. Ti byli jmenováni panovníkem z řad místní šlechty v počtu dvou a kontrolovali jako dohlédací orgány vězení hrdelních soudů a stav osob v nich.⁷¹

Trestní zákoník *Constitutio Criminalis Josephina* určoval postup vyšetřování a jednotlivé kroky výslechu obviněného. Nejprve měl být zadržený identifikován: „*Přede všemi jinými obzvláštními a vlastně zločinnosti se tejkajícími otázkami má zjistenec na své jméno, věk, stav, dustojenství, svobodu, poddanost, obchod, náboženství, tovaryšstvo, obydlí, manželství, děti a těm podobné okolostojičně tázán býti, přičemž kdyby pochybnost z strany věku připadla, skrze křtící, kostelní neb sirotčí knihy aneb kmotry bezpečnost se vyzdvihnouti muže. Na to má zjistenec tázán býti, proč a z jaké příčiny do vězení přišel, v čom nařknutý jest a jakým způsobem tu zločinnost, z které se nařiká,*

⁶⁷ Adolf NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, díl 1., A–R, Praha 1956, s. 793.

⁶⁸ Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase okouzlování světa*, Praha 2004, s. 193.

⁶⁹ *Tamtéž*, s. 158–159.

⁷⁰ *Tamtéž*, s. 158–159.

⁷¹ K. SCHELLE – L. VOJÁČEK (edd.), *Stát a právo v období absolutismu*, 2005, s. 61; Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ (edd.), *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 111.

*spáchal – což toliko k tomuto cíli se děje, aby právo od samotného zjistence vlastnost příběhu, neb jakým způsobem zločinnost spáchala, vědomost dostati mohlo.*⁷²

V případě, že zadržený odpíral odpovídat na kladené otázky, mělo mu být pohroženo tvrdším přístupem ze strany vyšetřujících.⁷³ Hrdelní řád také přesně stanovoval formu záznamu výslechu. *„Přísezný písař pak dobře pozorovati má, aby především den a rok drženého examinu, jména přítomných commissarův, neb zřizencův, a zjistence, postavené otázky pak na levou stranu přeloženého papíru a naproti těm zjistence patrně od něho vyřknuté odpovědi z úst k peru, tj. v těch vlastně slovích, jak by zjistenec mluvil, a ne v třetí osobě, aneb relative, tak jak v mnohých místech zlý obyčej byl, nýbrž v první osobě, totiž jak on od sebe mluvíti bude, zaznamenal a postávky podle počtu položil.*⁷⁴

Do samotného soudního rozhodnutí musel dle trestního zákoníku být obviněný držen ve vazbě.⁷⁵ Po vynesení rozsudku mohl obviněný žádat o milost. Paragrafy 1 a 2 článku XIX. Trestního zákoníku *Josephina* uvádějí druhy potrestání dle jednotlivých provinění: k rouhání §1: *„kdyby pak nebyla v nejvyšším stupni, vždy však předce proti Bohu, nejčistotnější Panně Maryji, Matce Boží, neb jiným svatým spáchaná, na místě svrch praveného spálení mečem ztrestaná býti má. Všechny podobné pokuty ještě respective rozpálenými kleštěmi uštknutím, řemenův tažením a koněm smejkání obyčejně se zostřují, kdyby schválně vymyšlená a tak obzvláště vyhledaná, neobyčejná, nevážná rouhanlivost neb zlořečení v prvním stupni bylo, aneb s obzvláštním pohoršením by se stalo; naproti tomu obyčejné zlořečení podle okolostojičnosti a povahy každého soudce se tresce, jakož nápodobně kdyby takové zločinnosti ihned po skutku litoval, aneb rouhanlivé slova nerozumitedlně v cizí řeči mluvil, neb věc posvátnou neznal – ten v svrch pravenou ostrou pokutu nepadá, nýbrž podle uznalosti tresce.“* K potrestání kacířství §2: *„o kacířství, které jest urputný v člancích blud: náleží sice (však kde by ještě z strany přijetí falešného učení pochybnost byla) ku právu duchovnímu; kdež by pak již uznalé a veřejné neb rozsouzené kacířstvo vylo, které my vždy pro contra crime con[57]tra statum pokládáme, v takovém od práva našeho světského podle velikosti okolostojičnosti,*

---

⁷² *Prameny k dějinám trestního práva*, s. 290. Srov. K. MALÝ (ed.), *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*, s. 125.

⁷³ Takovou pohružku nalézáme také v dochovaném výslechu Josefa Hájka, o kterém je pojednáno v kapitole *Potulný knihvazač Josef Hájek*.

⁷⁴ *Prameny k dějinám trestního práva*, s. 291. Srov. K. MALÝ, *Tři studie*, s. 125.

⁷⁵ K. MALÝ (ed.), *Tři studie*, s. 127.

*lidu svozování, ob perturbatam tranquillitatem publicam, rušení obecného pokoje, a tudy buď povstalé aneb povstání mohoucí bouřky, proti podobným nebezpečným bludného učení roztrušovatelem hrdelní neb jinou tělesnou pokutou pokračováno býti má.*⁷⁶

Nepříliš dobré postavení měly ženy, na které bylo pohlíženo již od středověku jako na osoby s nižším právním postavením.⁷⁷

Dle tehdejší právní praxe upravené městskými právy Koldínovými⁷⁸ a trestním zákoníkem, tzv. *Josephinou*, jak už jsme uvedli výše, byla kromě zásady inkvizičního procesu zavedena zásada písemného vedení procesu.

---

⁷⁶ *Prameny k dějinám trestního práva*, s. 310–311.

⁷⁷ K. MALÝ (ed.), *Tři studie*, s. 21. Nejprísněji potrestanou ženou v procesu byla Ludmila Bourová, a to vytažení jazyka týlem, uškrnutím rozžhaveným železem a upálením.

⁷⁸ Práva městská Království českého Pavla Kristiana z Koldína z roku 1579.

5. Proces

5.1 Rok 1746 – prozrazení sekty a první kroky vyšetřování

Jak jsme již zmínili, případ tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty* doprovází absence dochovaných vyšetřovacích spisů, především ze strany světské moci. Mezi badateli, kteří se případem tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty* zabývali, proto z tohoto důvodu nepanuje shoda ani v dataci vzniku sekty, ale ani v okolnostech jejího prozrazení, časové posloupnosti líčení jednotlivých událostí nebo v důkazním předmětu.

Sekta byla prozrazena neopatrností jednoho jejího člena, ovčáckého mistra Jana Vacka z Prasku v prosinci 1746. Prvním dochovaným písemným záznamem popisujícím prozrazení sekty je opis sezení biskupské konzistoře v Hradci Králové až ze dne 9. ledna 1747: „*Postquam dictus decanus Neobidzoviensis a directore ejus loci oeconomico audivisset opilionem quendam in pago Prasek, civitati Neobidzoviensi subdito ac vicino, de superstitione haebraica videri suspectum, convenit cum eo ut proxime futuro die veneris sub crepusculo, dum Haebreis sabbatum incipit, habitaculum dicti opilionis visitetur et videatur, num in exercitio aliquo superstitionis hujus haebraicae deprehendi aut saltem aliqua indicia, quae inquisitionem contra ipsum fundarent, reperirti possent. Quod etiam factum est et havitaculum ejusdem opilionis per quatuor judices visitatum, sed nihil simile repertum. Contigerat autem, quod ludirector pagi illius visitando dein solus habitaculum opilionis inciderit in librum in mensa jacentem, in quo legerat blasphemiam Christum esse ex fornicatione conceptum, et hoc ipsum nuntiavit directori oeconomiae, is vero decano confidit.*“⁷⁹

Z citovaného opisu sezení hradecké biskupské konzistoře o celé události informuje Jaroslav Prokeš a také Josef Moštěk, kteří však v době vydání svých prací neměli plně přístupný archiv hradecké biskupské konzistoře.⁸⁰ Řada dalších autorů i slovníkových hesel tuto informaci od nich převzala. Oproti tomu Ivo Kořán ve své studii uvádí, že kantor o objevení knihy s rouhavými slovy u ovčáka Jana Vacka ze vsi Prasek nejprve zpravil rychtáře a hospodářského správce a ten pak novobydžovského děkana J. J. Eschericha. Všichni se pak společně vydali následující pátek podvečer k ovčáckému mistrovi Janu Vackovi na vizitaci, avšak nic podezřelého neobjevili.

⁷⁹ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Náboženské záležitosti*, 1733–1777. Přepis také otiskl ve své studii J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 253–254.

⁸⁰ J. MOŠTĚK, *Sekta tak zvaných izraelitů*, s. 30–32.

Odložili tedy další vyšetřování vzhledem k blížícím se vánočním svátkům na pozdější dobu.⁸¹ Na nesoulad v časové posloupnosti prozrazení mezi J. Prokešem a I. Kořánem poukazuje také ve své bakalářské práci Jana Hozáková.⁸²

Dalšími spornými body v bádání byly např. datace odhalení sekty nebo důkazní předmět pro zahájení vyšetřování. Antonín Rezek poukazuje na schůzky členů sekty, jež byly někdy roku 1747 nebo počátkem 1748 prozrazeny a někteří účastníci byli zatčeni.⁸³ Josef Svátek ve svém pojednání o náboženských blouznivcích v Česko-moravské kronice uvádí, že hospodářský správce Nového Bydžova přišel na stopu blouznění náboženskému a udal celou věc děkanu Escherichovi a tento celou věc následně udal krajskému hejtmanovi baronu Vančurovi z Řehnic.⁸⁴

Celou událost nám nakonec osvětluje a chronologickou linku událostí upřesňuje dosud nepublikovaný a při archivním průzkumu nově nalezený pramen, kterým je dopis novobydžovského děkana Jana Josefa Eschericha (1679–1749) arcibiskupské konzistoři v Praze ze dne 21. ledna 1747, napsaný měsíc po odhalení sekty. Ten doplňuje podrobnosti celé události z konce roku 1746: „*Ante festa Natalitia uperrime elapso Anno 1746 ~~cantor, seu~~ instructor Iuventutis in pago Prask, Civitati Bidzoviensi subdito venit ad opilionem ejusdem pagi nomine Joannes Waczek, itideom subditum Bidzoviensem, apud quem domo absentem reperit librum in mensa cubiculi collocatum quem curiositatis causa aspiciens legit hanc blasphemiam Christus natus est ex fornicatione. Terrefactus hac blasphemia retulit illam Judici pagi Judex ~~Domi]no~~ irectoris oeconomico, Director mihi consultavimus, quid agendum esset? et statuimus ut die proximo veneris circa septimam vespertinam qua nempe in hyeme celebrant Judi suum Schabes (sabbathum). Ille opilio, et alii in quator pagis, cum quibus prudictus opilio familiaris esse natabatur derepente visitentur, ut qui si in aliqua Ceremonia seu ritu Superstisionis Judaica deprehensi, aut carnes coctu reperta apud eos fuerint, ad carceres trahantur. Sed prater*

---

⁸¹ I. Kořán vycházel pravděpodobně z potvrzení purkmistra a rady věnného města Nového Bydžova o počestnosti a svědomité duchovní službě, vystaveného děkanovi Janu Escherichovi v dubnu 1748. SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Náboženské záležitosti*, 1733–1777.

⁸² J. HOZÁKOVÁ, *Sekta tzv. Izraelitů*, s. 8.

⁸³ Antonín REZEK, *Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až na naše časy*, Praha 1887, s. 113.

⁸⁴ Josef SVÁTEK, *Česko-moravská kronika. Poměry církevní. Blouznivci náboženští*, Kniha sedmá, Praha 1898, s. 377.

*Biblia Bohemica, nihil reprehensibile inventum fuit. Hoc factum est die veneris, pridie vigilie Natalis Domini.*⁸⁵

Oba výše uvedené prameny a následně pak J. Prokeš, J. Moštěk a I. Kořán shodně uvádějí, že novobydžovský děkan Jan Josef Escherich, který společně se čtyřmi konšely a správcem hospodářského úřadu v Novém Bydžově vizitaci v ovčákově obydlí provedl, další vyšetřování případu s ohledem na nadcházející svátky odložil na pozdější dobu. O možném výskytu nové sekty v oblasti Novobydžovska však nasvědčovaly dvě indicie: První z nich byla informace o dohadování se mladců na zábědovském dvoře (dnes součást Nového Bydžova), při kterém „*jedni druhým vytejkali, že židé jsou a vepřového masa jísti nechtějí*“, donesená k hospodářskému úřadu Nového Bydžova.⁸⁶ Druhou indicií byla zpráva témuž hospodářskému úřadu od kantora ze vsi Prasek, který u ovčáckého místra Jana Vacka „*na odevřenou knihu natrefil a v ní ty formalia čísti měl, Kristus ze smilstva narozen jest*“,⁸⁷ a na základě které byla následně provedena výše popsaná vizitace. Informace o objevení knihy s rouhavými poznámkami a výskytu nové sekty se donesla hejtmanovi Hradeckého kraje Václavu Ferdinandu Vančurovi z Řehnic (1703–1772),⁸⁸ který sídlil v sousedním zámečku Barchůvek. Ten bez meškání sestavil vyšetřovací komisi a vše v tajnosti začal vyšetřovat.⁸⁹

Doložit, jakým způsobem se informace o objevení nové sekty dostala ke krajskému hradeckému hejtmanovi Václavu Ferdinandu Vančurovi, není vzhledem k absenci pramenů zcela možné. A ani žádný z badatelů, kteří se sektou zabývali obšírněji, k tomu vysvětlení neuvádí. Pohledem na jednotlivá místa na mapě, ze kterých se podezřelí z *židovského bludu* a příslušnosti k sektě pocházeli, lze zjistit, že se prakticky všechna místa (vyjma Chlumce nad Cidlinou) nacházejí v dosahu do 7 kilometrů od Barchůvku, tehdejšího sídla krajského hejtmana. Poddanská ves Prasek je pak ze všech nejbliže, pouhé 4 kilometry vzdálená. V Barchůvku v té době také žilo několik židovských rodin, které se zde usídlily po třicetileté válce a které byly jistě v kontaktu

---

⁸⁵ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misii, 1747–1762*.

⁸⁶ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Náboženské záležitosti, 1733–1777*, fol. 155r.

⁸⁷ *Tamtéž*.

⁸⁸ Dochované prameny uvádějí po většinou verzi jména Wenzl Ferd. Wančzura frey h[er]r v[on] Rzechnitz.

⁸⁹ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Náboženské záležitosti, 1733–1777*. Přepis také otiskl ve své studii, J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 253–254.

s obyvateli novobydžovského židovského ghetta a řada z nich docházela do synagogy v Novém Bydžově.⁹⁰ U novobydžovského purkmistra Josefa Bergmanna, který byl od počátku o celém dění zpraven a účastnil se prvních výslechů, dokonce jeden ze zadržených podezřelých sloužil nebo „*byl jeho nocležníkem*.“⁹¹ Můžeme se domnívat, že jednou z těchto cest se zpráva o vyšetřování ovčáka Jana Vacka a jeho společníků k hradeckému hejtmanovi dostala.

O dalším vývoji situace nás opět informuje již výše uvedené dobrozdání vystavené magistrátem Nového Bydžova děkanovi J. J. Escherichovi v dubnu 1748 pro církevní vyšetřování.⁹² Z uvedeného dobrozdání se dozvídáme kromě jmen vyslýchaných podezřelých také jména osob, které byly pro další vyšetřování podezřelých krajským úřadem v Barchůvku ustanovené. Byli jimi královský purkmistr Josef Bergmann, hospodářský direktor Jan Josef Malha s purkrabím Matějem Čisteckým. Do Barchůvku byl dopraven Jan Vacek a následovně všichni další jeho komplicové. „*Tam byli za přísné tajnosti imposito eis silentio a v přítomnosti téhož královského pana rychtáře a direktora imposito eis silentio, o tom žádnému nic nevyjeviti, examirování byli*.“⁹³

Podezřelí byli uvězněni v Novém Bydžově, Chlumci nad Cidlinou a následně pak v Hradci Králové, Praze, Jičíně a Jaroměří. Od počátku ledna do začátku dubna 1747 probíhala vyšetřování před městským soudem v Hradci Králové, kam byli jednotliví podezřelí postupně předvoláváni.

Vzhledem k závažnosti situace bylo pravděpodobně o celé situaci informováno také arcibiskupství v Praze, které se děkanů Jana Josefa Eschericha v Novém Bydžově, děkana poděbradského Antonia Molinariho, v jehož městě byl vězněn rabín Mendl Götzl, a dalších děkanů v hradeckém regionu dotazovalo dekretem ze dne 16. ledna 1747 na podrobnosti o celé situaci a na výskyt heretiků.⁹⁴

---

⁹⁰ K židovskému osídlení podrobněji Blanka ROZKOŠNÁ, *Židé v Novém Bydžově*, Nový Bydžov 2015.

⁹¹ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, fond Archiv města Nový Bydžov (dále f. AMNB), 1747, duben 8, Hradec Králové, inv. č. 500, kart. 6, fol. 1r.

⁹² SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Náboženské záležitosti*, 1733–1777, fol. 155r–156r.

⁹³ *Tamtéž*, fol. 155r–156r.

⁹⁴ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí*, 1747–1762.

5.2 Rok 1747 – vyšetřování

5.2.1 Postup krajského úřadu a státní správy

Zpráva o objevení knihy s rouhavými slovy o narození Ježíše Krista u ovčáckého mistra Jana Vacka z Prasku a podezření na možnou existenci nové sekty se, jak již zaznělo výše, donesla hejtmanovi Hradeckého kraje. V době vyšetřování případu *tzv. Novobydžovské izraelské sekty* byli v Hradeckém kraji ustanoveni dva hejtmané: Václav Ferdinand Vančura, svobodný pán z Řehnic (1703–1772), a Jan Václav Lamotte z Frintropp (+1768).⁹⁵

Jak již bylo také uvedeno výše, rouhání, kacířství a odpadnutí od církve patřily dle tehdy platných právních předpisů trestního zákoníku *Constitutio criminalis Josephina* i městských práv *Království českého Pavla Kristiána z Koldína* k nejtěžším deliktům a byly považovány za zločin proti státu *crimen contra statum*. Hejtmané⁹⁶ vyhodnotili situaci s ohledem na svěřenou pravomoc dohledu na hrdelní soudnictví⁹⁷ jako velice závažnou a pravděpodobně ještě během vánočních svátků ustanovili vyšetřovací komisi, jak nám potvrzuje dobrozdání vystavené novobydžovskému děkanovi J. J. Escherichovi radou města Nového Bydžova v dubnu 1748.⁹⁸ O dalším postupu hradeckého krajského úřadu se však dozvídáme již jen z torzovitě dochovaných vydaných nařízení, kterými potupně předvolával před městský soud v Hradci Králové jednotlivé podezřelé a vydával instrukce do města Nového Bydžova a Chlumce nad Cidlinou týkající se způsobu předvolání či vzájemné konfrontace zadržených a změny místa uvěznění.⁹⁹

Vzhledem k závažnosti případu a počtu podezřelých osob, který se postupně na základě provedených prvních výsledků rozrostl na 120, oznámil hradecký hejtman V. F. Vančura z Řehnic 16. ledna 1747 případ pražskému místodržitelství, a to

---

⁹⁵ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. AMNB, 1747, leden 5, Barchůvek, inv. č. 491, kart. 6. Dochované prameny uvádějí povětšinou verzi jména Wenzl Ferd. Wančzura frey h[er]r v[on] Rzehnitz a Johann Wentzl Lamotte v[on] Frintroppe.

⁹⁶ Ve většině studií o *tzv. Novobydžovské izraelské sektě* je uváděn pouze V. F. Vančura z Řehnic, v dochovaných pramenech však pod příkazy ze strany krajského úřadu jsou podepsáni oba hejtmané: J. F. Vančura z Řehnic a J.V. Lamotte z Frintropp.

⁹⁷ J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, s. 111.

⁹⁸ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Náboženské záležitosti*, 1733–1777.

⁹⁹ Jako např. u ovčáka Jana Vacka, který měl být přemístěn z vězení ve Smidarech do vězení v Novém Bydžově, SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. AMNB, 1747, leden 30, Barchůvek, inv. č. 496, kart. 6.

pak následně o celé situaci informovalo Vídeň.¹⁰⁰ Na základě reskriptu z Vídně ze dne 26. ledna 1747 byla pro vyšetření případu výskytu nové sekty zřízena komise apelačního soudu.¹⁰¹ Apelační soud vznikl na základě reskriptu z 20. ledna 1548 vydaného Ferdinandem I. jako odvolací soud pro městské soudy pro civilní i trestní věci. Nebyl však pouze druhoinstančním soudem. V případě nebezpečných zločinů mohl rozhodovat jako soud prvního stupně.¹⁰² Předpokládáme, že vzhledem k závažnosti a počtu podezřelých byl celý případ tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty* nakonec předán apelačnímu soudu jako prvoinstančnímu soudu. Jak již bylo uvedeno výše, instrukce týkající se předvolávání k městskému soudu vydával až do příjezdu vyšetřovací komise apelačního soudu hradecký krajský úřad.¹⁰³

Mezi instrukcemi nalezneme také žádost hradeckého krajského úřadu o svolení u papežských místodržících, aby Jan Vacek a bratři Volní mohli být převezeni k výslechu před hradeckým soudem, přestože pravomoci k vyšetřování měl dány reskriptem Karla VI. z 27. srpna 1721. Svolení obdržel hradecký krajský úřad dne 28. března 1747 a jeho kopii připojil k listu adresovanému purkmistrovi a radě města Nový Bydžov, kde byli tito podezřelí tou dobou vězněni.¹⁰⁴

Komise apelačního soudu přijela do Hradce Králové na počátku dubna 1747. Členy vyšetřovací komise apelačního soudu byli jmenováni František Xaver hrabě Věžník (1711–1789)¹⁰⁵ a Jan Mühlendorf (1710–1789).¹⁰⁶ O činnosti komise a jejích členech se dozvídáme na základě listu ze dne 10. dubna 1747 zaslání biskupské konzistoři v Hradci Králové, kterým komise žádala o předložení knih zabavených

---

¹⁰⁰ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 193; NA v Praze, f. ČDK, *Expedita Publicorum 1747*, inv. č. 501, kn. 52, fol. 26.

¹⁰¹ *Tamtéž*, fol. 26.

¹⁰² Karolina ADAMOVIČOVÁ, *Dějiny českého soudnictví. Od počátků české státnosti do roku 1938*, Praha 2005, s. 29;

Jiří BÍLÝ, *Pražský apelační soud v letech 1548–1620*, *Forezní vědy, právo, kriminalistika* 3, 2018, č. 2, s. 100–101.

¹⁰³ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. AMNB, 1747, leden 5, *Barchůvek*, inv. č. 490, kart. 6; 1747, leden 10, *Barchůvek*, inv. č. 492, kart. 6; 1747, leden 15, *Barchůvek*, inv. č. 493, kart. 6; 1747, leden 30, *Barchůvek*, inv. č. 496, kart. 6; 1747, duben 4, *Barchůvek*, inv. č. 498, kart. 6; 1747, duben 7, *Barchůvek*, inv. č. 499, kart. 6; 1747, duben 8, *Hradec Králové*, inv. č. 500, kart. 6, fol. 1r; 1747, duben 9, *Hradec Králové*, inv. č. 501, kart. 6; 1747, duben 15, *Holovousy*, inv. č. 502, kart. 6.

¹⁰⁴ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. AMNB, 1747, duben 4, *Malý Barchov (Barchůvek)*, inv. č. 498, karton č. 6.

¹⁰⁵ V dochovaných pramenech uváděn Franz Graff Wiezhnik.

¹⁰⁶ V dochovaných pramenech uváděn Johann v[on] Mühlendorf.

chlumeckým děkanem a o seznam podezřelých osob.¹⁰⁷ Tyto žádosti o předložení zabavených podezřelých knih byly hradecké biskupské konzistoři zasílány od počátku dubna až do počátku května 1747. Po návratu apelační komise do Prahy a v průběhu dalšího vyšetřování nakonec zemřel 27. května 1747 v Praze, pravděpodobně na následky tortury, i jeden z členů sekty, sedlák Jan Boura ze vsi Lužec.¹⁰⁸ Na základě ukončeného vyšetřování podala komise apelačního soudu 27. června 1747 zprávu do Vídně.¹⁰⁹

5.2.2 Postup církevní správy

O objevu knihy s rouhavými slovy a nastalé situaci informoval novobydžovský děkan J. J. Escherich hradeckou biskupskou konzistoř 9. ledna 1747.¹¹⁰ Ta pravděpodobně informovala arcibiskupskou konzistoř v Praze, a jak můžeme na základě dochovaných pramenů vyvodit, si také vyžádala informace od jednotlivých děkanů a začala s výslechy podezřelých farníků. Do Hradeckého kraje byl vyslán P. Antonín Koniáš (1691–1760).¹¹¹

Prvními dochovanými výslechy ze strany církve jsou výslechy podezřelých ze vsí Chotělice a Dubečno na Dymokurském panství vykonané 18. ledna 1747. Jednalo se o výslechy sedláka Davida Baudyše, Jana Holuba, Jana Hladkého a jeho ženy Alžběty, šafáře Jana Havránka a jeho ženy Marie, jenž „měl vejstupek a měl říci, že není Kristus“.¹¹² Výslechy prováděl misionář Jan Dobřinovský (1721–1796)¹¹³ a smidarský farář Matěj Stuchlík (+1760),¹¹⁴ který informoval o výsledku svého šetření hradeckou biskupskou konzistoř 7. února 1747. Kromě „vejstupku“ Jana Havránka se podle jeho slov v jeho farnosti žádný podezřelý z židovského bludu nenacházel.¹¹⁵

---

¹⁰⁷ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 77; SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Výslechy děkanů* inv. č. 26.

¹⁰⁸ Archiv hlavního města Prahy (dále AHMP), *Kostel sv. Štěpána, Matrika zemřelých 1730–1771*, sign. ŠT Z2, dostupné online (<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=457F1FB22E10467B9B3939EFD271115A&scan=140#scan140>) [citováno k 28. 6. 2022].

¹⁰⁹ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 74–75; J. Prokeš, *Novobydžovské ghetto*, s. 197–198.

¹¹⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Archiv děkanství NB, *Náboženské záležitosti, 1733–1777*. Přepis také otiskl ve své studii J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 253–254.

¹¹¹ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 77.

¹¹² SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Vyšetřovací protokoly judaistů, 1747–1748*, fol. 238.

¹¹³ *Tamtéž*. V dochovaných pramenech uvedena verze jména Joannes Dobřinovsky.

¹¹⁴ *Tamtéž*. V dochovaných pramenech uvedena verze jména Mathias Stuchlik.

¹¹⁵ *Tamtéž*.

Na základě požadavku hradecké biskupské konzistoře ze dne 10. ledna 1747 podal chlumecký děkan Tomáš Štěpánek (1670–1749) dne 19. ledna 1747 informaci o vizitacích ve svém okrsku a o možném podezření Jana Pity z šíření židovského bludu, kterého v předchozích letech vyšetřoval, a které se mu nepodařilo prokázat.¹¹⁶

Od počátku byla o celém dění pravděpodobně zpravena také arcibiskupská konzistoř v Praze, která se dekretem z 16. ledna 1747 dotazovala poděbradského děkana Antonína Molinariho a novobydžovského děkana J. J. Eschericha na podrobnosti k celé události z konce roku 1746. Přesný obsah dekretu arcibiskupské konzistoře v Praze nám není znám, z odpovědí poděbradského děkana Molinariho se však dozvídáme další podstatné informace ohledně vyšetřování, a to že již v lednu 1747 je v Poděbradech vězněn rabín Mendl Götzl, kterému byl přičítán podíl na vzniku sekty.¹¹⁷ Odpověď novobydžovského děkana J. J. Eschericha, kterou jsme již citovali výše, upřesňuje okolnosti prozrazení tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty*.¹¹⁸

Zpočátku vyšetřování navštěvovali uvězněné sektáře také duchovní ustanovení hradeckou biskupskou konzistoří, kteří se je snažili přivést zpět na katolickou víru. To však církvi bylo ze strany světské moci v květnu roku 1747 zakázáno, jak dokazuje dochovaný příkaz hejtmanů Hradeckého kraje ze dne 8. května 1747.¹¹⁹ Reskriptem Karla VI. ze dne 27. srpna 1721 byla církvi v rámci vyšetřování případů rouhání a kacířství stanovena v podstatě pouze role poradního orgánu. Na žádost komise apelačního soudu dokládala hradecká biskupská konzistoř seznamy zabavených knih a v průběhu roku 1747 se sice pokusila do vyšetřovacího procesu vstoupit, když v květnu a červnu 1747 arcibiskupská konzistoř v Praze požádala komisi apelačního soudu o poskytnutí vyšetřovacích protokolů k zahájení vlastního vyšetřování. Ty jí však měly být poskytnuty až po skončení vyšetřování světskou mocí a po vynesení rozsudku apelačním soudem v lednu roku 1748.¹²⁰

---

¹¹⁶ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Vyšetřovací protokoly judaistů*, 1747–1748; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 77.

¹¹⁷ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí*, 1747–1762.

¹¹⁸ *Tamtéž*.

¹¹⁹ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Seznamy členů judaistů*, inv. č. 1521, kart. 47, fol. 158.

¹²⁰ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 205.

5.3 Rok 1748 – rozsudek a exkomunikace

Počátek roku 1748 byl ve znamení velmi očekávaného verdiktu Marie Terezie nad obviněnými v případě tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty*, neboť uplynulo již půl roku od odeslání souhrnné zprávy vyšetřovací komise apelačního soudu a návrhu rozsudku z Prahy do Vídně. Opět jako v předchozích kapitolách však musíme konstatovat, obdobně jako ostatní badatelé, absenci dochovaných a dostupných pramenů.

5.3.1 Postup krajského úřadu a státní správy

Výslechy a vyšetřování ze strany světské moci byly ukončeny v červnu 1747, souhrnná zpráva o výsledku vyšetřování a návrh rozsudku pražského apelačního soudu byly odeslány do Vídně. Obsah zprávy vyšetřovací komise ani návrh rozsudku apelačního soudu nám není vzhledem k absenci dochovaných pramenů znám. Můžeme jej rekonstruovat pouze na základě potvrzujícího rozsudku Marie Terezie ze dne 12. ledna 1748.¹²¹ V potvrzujícím rozsudku zjišťujeme, že obvinění byli dle míry svého provinění rozděleni do čtyř skupin. Do první skupiny byli zařazeni hlavní představitelé sekty označovaní jako „*Haupturheber, Anstiftere, Disseminatores und Seducatores dieses jüdischen Irrthums*“: Jan Pita, Václav Janeček, Jan Vacek a Ludmila Bourová. Do této skupiny byli zařazeni také dva židé, jmenovitě Mendl Götzl a Izák Mojžíš.¹²² Do druhé třídy zařadila Marie Terezie tři delikventy: Jiřího Chaloupku vulgo Krčmaříka, Lukáše Volného a Jiřího Pšeničku. Také v této skupině byli uvedeni dva židé – Bernard Vlček a Jakob Mojžíš.¹²³ Sektáři obou těchto skupin vyjma židů byli odsouzeni k nejtěžšímu trestu, trestu smrti. Odsouzení obou skupin však měli možnost podat žádost o milost.¹²⁴ V třetí skupině byli uvedeni Karel a Jiří Volní, Jiří Smetana, Jan Mikulášek, Václav Černý a Anna Zimková. Do skupiny byl také zařazen sedlák Jan Boura, který zemřel již na počátku vyšetřování v květnu roku 1747.¹²⁵ Sektáři v této skupině měli být potrestáni půlroční nucenou prací, která měla být před zahájením a po ukončení doprovázena dvaceti ranami karabáčem. Před propuštěním na svobodu měli odsouzení vykonat veřejné

---

¹²¹ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí*, 1747–1762. Srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 260–264; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 85.

¹²² NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí*, 1747–1762; J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 198 a 262.

¹²³ *Tamtéž*.

¹²⁴ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 198.

¹²⁵ AHMP, *Kostel sv. Štěpána, Matrika zemřelých 1730–1771*, sign. ŠT Z2, fol. 262, dostupné online (<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=457F1FB22E10467B9B3939EFD271115A&scan=140#scan140>), [citováno k 28. 6. 2022].

vyznání víry.¹²⁶ Ve čtvrté skupině byli uvedeni hajný Matěj Švejda a Matěj Hušek. Před propuštěním na svobodu měli oba vykonat veřejné vyznání víry. Do této skupiny byl zařazen také žid Jakub Götzl.¹²⁷ Poslední skupinu tvořily osoby, kterým byl dle jejich provinění určen lehčí trest. K půlročním nuceným pracím na opravě silnic bylo po složení vyznání víry na veřejnosti odsouzeno sedmnáct osob. Třicet osob mělo stanoveno pouze veřejné vyznání víry.¹²⁸

Potvrzený rozsudek byl dle pokynů Marie Terezie vyhlášen 30. ledna 1748 v knize Českých ortelů na rok 1747–1748 a také odeslán do měst, kde byli jednotliví podezřelí a obvinění vězněni. Do doby vynesení rozsudků neměly být opisy poskytnuty církevní moci.¹²⁹

Listinu apelačního soudu s potvrzeným rozsudkem a dalšími pokyny purkmistrovi a radě města máme dochován pouze u města Poděbrady, a to ve formě opisu:

„Ersambe wiesse, Wir haben uns die von einer aus unseren Mittelaufgestellten Commision Vollgezogene. Die Eueren FrohnVesten wegen Gottes Bösterung und Abfall von glauben von einsehende Bennantlich Georg Mikulassek, Jacob Janeczek, Georg Smetana, Mathes Schebek und Dorothea des Georg, Chaloupka Eheweib betrefende Inquisitionis acta umbständlich vortragen lassen. Wie zumahlen nun Wir nach weiter der Sachen erwegung, dann Vermöge des Kays. Königl.an uns allergnädigst erganzenen Rescripti uns hie bey kommenden Orthels und Schlossen Als werdet Ihr solches, so bald all obgenannte complices Euerren Gericht übergeben seyn worden, ihnen an gewöhnlichen Gerichts stelle publicieren, und das selbe von ihnen volziehen zu lassen, den Mikulassek, und Smetana zur Ablegung der Glaubens beandtens an zu weise, an nebenst selbten ein Cörperlichen ayd Craft welchen sie sowohl die Jüdische, als auch all, und jede Glaubens irrthümer in Zukunft zu fliehen angeloben, auszutragen, von ihnen gerichtlich abzunehmen, und so dann dieselge, so ferne sie mit der Zeit von dem allein seelig machenden glauben Abteimig zu seyn befunden wurden, dass sie die denen meinaydiger ausgesetzte sohwordt. Straf zu erwarten hielten, nach drucksambst zu

---

¹²⁶ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 198.

¹²⁷ *Tamtéž*, s.198. Předpokládáme, že do této skupiny byl Jakub Götzl zařazen proto, že se v průběhu vyšetřování rozhodl konvertovat se svými dvěma syny ke katolické víře, aby tak unikl případnému trestu smrti. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 197 a 247.

¹²⁸ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 198.

¹²⁹ NA v Praze, f. AS, *Český ortele na rok 1747 a 1748*, fol. 68–77; NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misii, 1747–1762*. Přepis textu je otištěn také v J. Prokeš, *Novobydžovské ghetto*, s. 261.

*ermahnen, und so wohl sie als auch den Janeczek, Schebek, und Chaloupka lies aud ferner weitere Verordnung, wohl verwahrter auf zubehalten wissen, geben ob den Königl[ichen] Prager Schloss den 30. Monaths Tag Januarii Anno 1748. Wentzl Graf von Kokorzova. Fridrich Levy Lichtenberg.*¹³⁰

Přestože nám chybí prakticky celý spisový materiál, tedy výslechové protokoly i obžaloba, můžeme z rozsudku publikovaného v Českých ortelech na rok 1747–1748 vyčíst, na základě kterých trestných činů byli členové sekty obviněni a následně odsouzeni a jaký trest jim byl vyměřen. Podle čl. XIX. trestního zákoníku *Constitutio criminalis Josephina* § 1 a § 2 se obvinění provinili rouháním, kacířství a odpadnutím od církve.¹³¹ Z ortelních knih se dozvídáme také jména a místa, kde byli jednotliví obvinění uvězněni. Na Starém Městě pražském byl tou dobou vězněn hajný Matěj Švejda, v Poděbradech Jiří Mikuláš, Matěj Šebek, Jiří Smetana, Jakub Janeček a Dorota, Jiřího Chaloupky manželka. V Jičíně čekali na rozsudek Matěj Hladík, Lidmila Bourová, Magdalena Zimková a Alžběta Pitová, ve Dvoře Králové Jiří Chaloupka, Jiří Pšenička, Jan Vrbický, Jiří Veselý a Anna Bartáčková. V Jaroměři byl uvězněn Václav Janeček, Magdalena Vaničková, Václav Vejr, Matěj Vacek, Václav Šebek a Matěj Hušek, v Novém Bydžově pak Jan Pita, Kateřina Vacková, Jan Šmidrkal a Kateřina Janečková.¹³² V Hradci Králové bylo tou dobou uvězněno nejvíce členů sekty, celkem 44: Anna Vacková, manželka Jana Vacka, Josef Venclík, Jan Šváb, Jan Veselý z Třesic, Kateřina Vlková, Tomáš a Václav Veselý z Lužce, Matěj Čarek, Václav Černík, Martin Otava, Dorota, dcera Jiřího Chaloupky, Anna Šebková, Anna Midloška, Anna Sejkorová, Ludmila, manželka Václava Černého, Jan Krejčí jinak Školník, Jiří Polický, Jan Košťál, Antonín Boura, Václav a Jan Veselý, Jan Neumann, Jiří Vrbický, Jan Šourek, Matěj Vlk, Jan Kvasnička, Matěj Dohnal, Jan Kněz, Matěj Kopecký, Jan Vyleťal, Pavel Janeček, „*Jakuboholmanovští manželé*“,¹³³ Jiří Littmann, dcera Jana Boury, Václav Polák a Anna Bulková, Jan Vacek, Lukáš, Jiří a Karel Volní, Magdalena Vaničková a Jan Janeček.¹³⁴ V Chlumci nad Cidlinou byl tou dobou uvězněný Matěj Koupílek.¹³⁵

¹³⁰ NA v Praze, f. APA *Zprávy z misii, 1747–1762*.

¹³¹ NA v Praze, f. AS, *Český ortele na rok 1747 a 1748*, fol. 68r–77r.

¹³² *Tamtéž*.

¹³³ *Tamtéž*, fol. 74r.

¹³⁴ *Tamtéž*, fol. 73r–77v.

¹³⁵ *Tamtéž*, fol. 113r.

Jak již bylo výše uvedeno, k trestu smrti bylo v tomto původním rozsudku odsouzeno šest osob považovaných za hlavní představitele sekty: Jan Pita, Jan Vacek, Václav Janeček, Jiří Chaloupka, Jiří Pšenička a Lidmila Bourová.¹³⁶ Sedmnáct osob bylo odsouzeno k ročnímu vězení nebo půlročnímu vězení, nuceným pracím a dvaceti ranám karabáčem. Třicet osob bylo odsouzeno k pouhému vyznání víry.¹³⁷

Do města Nového Bydžova byl expedován rozsudek nad vůdcem sekty Janem Pitou v následujícím znění: „*Dr. Jan Mühlendorf ku právu Města Nového Bičova: jménem mě vše tu – od oné z prostředku tohoto král[ovského] práva vrchního zřízené com[m]isi za příčinou spáchaného proti Bohu, blahoslavené Matce Boží a svatým rouháním a od pravé víry odpadnutí nad Janem Pitou, Kateřinou Vackovou, Jakubem Šmidrkalem a Kateřinou, Václava Janečka manželkou, zaraženou a dokonanou vyhledávajícnost s dobrovolným jejich vyznáním v svém pilném a bedlivém povážení, z práva nacházejí, že nad řečený zločinec Jan Pita pro tak těžké a pohoršlivé přečinění své jiným ku příkladu a strachu, sobě pak k dobře zaslouženému trestu hned po vyvedení ze šatlavy před domem radním na hovězí kůži vložen, do ní zašit a až na popravní místo koněm šmejkán, pak vytažení jazyka týlem na hranici vložen, a tak spálený, naproti tomu ostatní společníci, totiž Kateřina Vacková, Janečková a Jakub Šmidrkal na veřejnej silnici v železech a poutech vykonán býti majícím dílem potrestáni býti mají.*“¹³⁸

Do Jičína byl zaslán rozsudek smrti nad Ludmilou Bourovou: „...*po bedlivém a pilném všeho povážení z práva nacházejí, že nad řečená Lidmila Bourová pro tak těžké pohoršlivé přečinění své jiným ku příkladu, sobě pak k dobře zaslouženému trestu při vyvedení z šatlavy před domem radním s rozpálenýma kleštěma na ruce jednou uškrnuta, pak na popravní místo vedena, po vytažení jazyka týlem na hranici vložena, a tak spálena.*“¹³⁹

Rozsudek nad ovčáckým mistrem Janem Vackem z Prasku, u kterého byla nalezena kniha s rouhavými slovy o Ježíši Kristu a jenž stál na počátku odhalení, byl odeslán do Hradce Králové: „...*hned dotčený Jan Vacek a Lukáš Volný pro takové těžké*

---

¹³⁶ V pramenech jsou uváděny různé varianty jména Ludmila Bourová, Lidmila Bourová, Ludmila Baurová.

¹³⁷ NA v Praze, f. AS, *Český ortele na rok 1747 a 1748*, fol. 68v–77r, srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 25; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 85.

¹³⁸ NA v Praze, f. AS, *Český ortele na rok 1747 a 1748*, fol. 71v–72r.

¹³⁹ *Tamtéž*, fol. 67v.

*a pohoršlivé přečinění své jiným ku příkladu a strachu, sobě pak k dobře zaslouženému trestu, se po vytažení jazyka týlem na hranici vloženi, a tak spálení.*¹⁴⁰

V Králově Dvoře si vyslechli rozsudek smrti také Jiří Chaloupka a Jiří Pšenička: „...nad řečení zločinci Jiří Chaloupka a Jiří Pšenička po vytažení jazyka týlem na hranici vloženi, a tak spálení.“¹⁴¹ Rozsudek nad Václavem Janečkem, zaslaný jaroměřskému magistrátu byl v obdobném znění: „...nad řečený Václav Janeček pro tak těžké a pohoršlivé přečinění své jiným ku příkladu a strachu, sobě pak k dobře zaslouženému trestu po vytažení jazyka týlem na hranici vloženi, a tak spálený.“¹⁴²

Rozsudek u všech odsouzených k trestu smrti, vyjma Ludmily Bourové, byl doplněn souborem otázek, které měly být odsouzeným kladeny za přítomnosti „rady zřízených com[m]jisařův in banco iuris“ před vyvedením na popravní místo: „Jane Pito, poněvadž pro těžké a pohoršlivé přečinění tvé od práva k smrti odsouzen jsi, ku kterej vyveden býti máš, pročez vyzkoumej dobře tvé svědomí a vyjev Bohu milou pravdu na to, co nimi tázán budeš. 1. Můžeš-li na to umřítí, že nejenom žid Izák Mojžíš, nobrž také na potom starý Mendl tobě jsou povídali, že poslední dnové se blížeji, kdežto všichni lidé se židů přidržejí a u nich zboží své skrejvati budou? 2. Můžeš-li na to umřítí, že mnozí tví společníci k Mendlovi docházeli a s ním o víře rozmlouvali? 3. Můžeš-li na to umřítí, že od Izáka Mojžíše, též od Mendla jsi doslechnul, že by Marie Panna před zasnoubením s s[vatým] Josefem již dříve zmrhána neb spravena byla, a Krista sobě uhonila? 3. Můžeš-li na to umřítí, že oni dva židé nabádali, že Kristus v Chrámě jeruzalémským se skryl a jistě tam zachované slovo boží ustranil, sobě do paty nohy všil od d'ábla neb jiného z hyen, a poněvadž za Syna Božího se vydával, od židů usmrcen, do hajzliku strčen byl a z mrtvých vstal. 5. Můžeš-li na to umřítí, že ty proti Bohu i Panně Marii rouhavé slova větším dílem od Izáka Mojžíše, některé taky od Mendla jsi nabyl a Izákovi se svěřil, že zákona židovského se přidržeti miníš. 7. Můžeš-li na to umřítí, že Izák a Mendl tvůj a společníků tvých zvědice jest byl, když odvolávaje se na Starý zákon neb Písmo, vám co židé věřejí, vyjadřoval?“¹⁴³ A na závěr stvrzení odpovědí na položené otázky již na místě

---

¹⁴⁰ *Tamtéž*, fol. 75r.

¹⁴¹ *Tamtéž*, fol. 70r.

¹⁴² *Tamtéž*, fol. 69v.

¹⁴³ *Tamtéž*, fol. 71v–73r.

popravním: „*Jene, stojíš-li tomu a umíráš-li na to, že tomu tak a ne jináče jest, co jsi v přítomnosti komisařů na toto popravni místo vypověděl a se přiznal?*“¹⁴⁴

Obdobné otázky byly kladeny i ostatním odsouzeným k smrti, jejich počet se měnil i jejich znění. Pouze poslední část, a to stvrzení odpovědi přímo na místě popravním, byla stejná. V Hradci Králové se měla rada komisařů odsouzeného Jana Vacka otázat na pět otázek: „1. *Můžeš-li na to umřít, že jsi ty starému Mendlovi a naproti tomu on, jakož i Izák Mojžiš a syn jeho Jakub zašel, k tobě docházivali, někdy u tebe noclehávali a s tebou ze Starého zákona rozmlouvávali? 2. Můžeš-li na to umřít, že Mendl tebe cvičil, bys za tvou zemřelou první manželku máslo do lampy židovské poslal, což i jsi učinil? 3. Můžeš-li na to umřít, že Mendl tobě jest pravil, kterak Kristus v povětrí se znášel a pak dolů spadnul, židé svou moc na něho pustili. 4. Můžeš-li na to umřít, že žid Jakub Mojžiš u tebe noclehujíc povídal, že židé Krista panchart a mamzer nazývají: 5. Můžeš-li na to umřít, že Izák a Mendl tvůj a společníků tvých zvědce jest byl a skrze takové na Starý zákon neb Písmo se odvolávající nabádání vás zavedl?*“¹⁴⁵

A Lukáše Volného čtyři otázky: „1. *Můžeš-li na to umřít, že ty, Pita a jiné společníky vaše k starému Mendlovi jste docházeli a on s vámi o víře rozmlouval? 2. Můžeš-li na to umřít, že hned ponejprv jak jseš s Pitou k Mendlovi přišel, on tebe se jest vyptával, zdaliž první přikázání boží umíš, dokládaje, že židé samotně jednoho Boha věřejí. 3. Můžeš-li na to umřít, že Mendl také povídal, že židé Krista za pancharta mají a Marii za nečistou ženu držejí? 4. Můžeš-li na to umřít, že Mendl tobě nabízel s ním do jejich synagogy neb kostela jít, kdežto tobě na zdi Desatero jejich vykazoval?*“¹⁴⁶

Také tak byly připojeny k rozsudku na jaroměřský magistrát otázky pro Václava Janečka: „1. *Můžeš-li na to umřít, že starý žid Mendl tobě mluvil, kterak velký vojny povstanou, skrze který katolická víra zahyne a židovská panovati bude, napomínaje tebe, bys toliko jediného živého Boha věřil? 2. Můžeš-li na to umřít, že Mendl a Izák Mojžiš s tebou a s tvými společníky častěj o Starém zákonu rozmlouvali? 3. Můžeš-li na to umřít, že Mendl tobě a společníkovi povídal, kterak Mesiáš teprve přijde a Eliáš jej předcházeti bude, naproti tomu že Kristus nejni Bůh, nebrž panchart a ze semena satanského pochází? 4. Můžeš-li na to umřít, že Mendl tobě domlouval, bys něco peněz od společníků tvých pro židovský kostel vyžádal a ta jemu jsi přinesl, jako i tobě povídal, že Marie*

---

¹⁴⁴ *Tamtéž.*

¹⁴⁵ *Tamtéž*, fol. 76r.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, fol. 76v.

zmrhána byla od [svatého] Josefa v nejistotě. 5. Můžeš-li na to umřít, že Izák Mojžíš jednoho času k tobě pravil, že když okolo kříže jde, jej nepoplije, aby Krista s svýma sliny neposilnil? 6. Můžeš-li na to umřít, že ty rouhavé řeči proti Kristu a Panně Marii větším dílem taky od Mendla a Izáka jsi slyšel a že oni vám domlouvali, kterak víra křesťanská pomine a židovská panovati bude a tudy že oni vaše zvůdcové byli.“¹⁴⁷

Pro Jiřího Pšeničku byly připraveny tři otázky: „1. Můžeš-li na to umřít, že když jsi ty s jinými společníky tvými k starému židu Mendlovi docházel, on s vámi ze Starého zákona rozmlouval? 2. Můžeš-li na to umřít, že on Mendl vám domlouval, kterak víra katolická pomine a židovská panovati bude? 3. Můžeš-li na to umřít, že skrze to Mendlové nabádání, když on na Starý zákon neb Písmo se odvolával, vy zavedený jste byli?“¹⁴⁸

Otázky doplněné k rozsudkům byly směřovány především na věrouku a vliv novobydžovských židů na vznik sekty. Dle reskriptu Marie Terezie měl však být nad židy vynesena rozsudek až po zodpovězení otázek obviněnými na místě popravním, a to jmenovitě nad rabínem Mendlem Götzlem, Jakobem Mojžíšem, Izákem Mojžíšem a Bernardem Vlčkem.¹⁴⁹ Na základě takto kladených otázek, které pravděpodobně vplynuly z předchozího vyšetřování, můžeme odhadovat, jaké učení sekta měla.¹⁵⁰

Přestože z dochovaných pramenů víme, že první rozsudek byl dle tehdy platného právního systému vyhlášen 30. ledna 1748 a po něm nastalo období pro podání žádostí o milost a poté vyhlášení potvrzujícího rozsudku v listopadu 1748, nacházíme dvě výjimky v procesním postupu světské moci, kdy byly vydány rozsudky mimo první rozsudek a rozsudek stvrzující rozhodnutí prvního rozsudku. Shodou okolností oba rozsudky nad kacíři v kauze *tzv. Novobydžovské izraelitské sekty* byly vyhlášeny apeliacemi a odeslány do města Chlumec nad Cidlinou.¹⁵¹

První výjimkou byl případ Josefa Hájka z Obědovic, nad kterým byl apelační rozsudek vynesena již v listopadu 1747. Josef Hájek jako potulný knihvazač byl dle našeho mínění pro vyšetřování důležitou osobou, neboť měl přehled o povolených i zakázaných knihách a jejich vlastnicích, a proto o něm pojednáme v samostatné kapitole Potulný knihvazač Josef Hájek.

---

¹⁴⁷ *Tamtéž*, fol. 69v–70r.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, fol. 70r.

¹⁴⁹ Srov. I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 85; J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 199–200.

¹⁵⁰ O tom podrobněji v epilogu bakalářské práce.

¹⁵¹ NA v Praze, f. AS, *Český ortele na rok 1747 a 1748*, fol. 54v a 113r.

Druhou výjimkou bylo vyhlášení rozsudku nad Matějem Koupílkem. Poddaný chlumeckého panství Matěj Koupílek sice není uveden v dochovaných a dostupných seznamech, ale byl dle hlášení chlumeckého faráře Tomáše Štěpánka známým kacířským svůdcem a měl být společně s ostatními podezřelými zatčen.¹⁵² V srpnu 1748 odešel rozsudek do města Chlumce nad Cidlinou nad Matějem Koupílkem v takovémto znění: „*Dr. Harth ku právu města Chlumce jménem na ta od práva města Chlumce nad Cidlinou Matěje Koupilka, při témuž pro kacířský blud vězením zjištěného se tejkaj[íciho] spolu s dobrovolným jeho vyznáním odeslaná Inquisitioni Acta z práva nacházející, že z vrchu psaný deliquent pro vejš podotknuté přečinění jiným ku příkladu, jemu ale dobře zaslouženému trestu s jedno ročním obecním dílem trestem býti má. P. P. August[ii] 1748. Idem. K témuž magistrátu. A vše sobě ty s tím při právě vašem ex capite haeresos de suspectae blasphemiae vězněním zjištěným Matějem Koupílkem předsevzata a velebné arcibiskupské konzistoři pražské com[m]unicirované, odtud pak zase s pátkem[zpátkem] navracené Acta inquisitorialia s dostatkem předvěsti, na příležití ortel jsme vynašli. Kterýž to vy nadřečenému deliquentovi v městě právním obecním způsobem vyhlásiti, od něho ta jemu uznané jedno roční obecné dílo v železích a poutech kromě nedělních a svátečních dniv vykonati, jemu hned při začátku toho díla 15 a pak každého čtvrt léta tolik ran s karabáčem vytáhnouti dáti, mezi tím ale duchovenstvo, aby jeho v katolické víře vycvičovalo, k němu připouštěti a nám potom vaši zprávu z strany jeho chování, jestli od toho bludu přestává, a polepšení svého života prokazuje, dodati věděti budete. Dne 30. Augusti A[nno] 1748.*“¹⁵³

Po vyhlášení rozsudku měli odsouzení možnost se dle platných právních ustanovení odvolat a žádat o milost. Apelační komise odeslala tuto žádost o milost a zprávu do Vídně 22. dubna 1748.¹⁵⁴ Její obsah nám však není znám. O milost pravděpodobně požádali bratři Volní a Jiří Pšenička, na základě které jim byl následně původní lednový rozsudek změněn, jak nám dokládá definitivní rozsudek ze 7. listopadu 1748.¹⁵⁵

---

¹⁵² Matěj Koupílek, někdy uváděn jako Mathias nebo Matyáš pocházel z Žíželic na Chlumeckém panství byl vyšetřován pro kacířství a rouhání se proti Janu Nepomuckému. Srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 238–240; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 89.

¹⁵³ NA v Praze, f. AS, *Český ortel na rok 1747 a 1748*, fol. 113r.

¹⁵⁴ Srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 202; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 86.

¹⁵⁵ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misíí, 1747–1762*.

Dne 8. července 1748 umírá v jaroměřském vězení již druhý přední člen sekty Václav Janeček ze Zádražan.¹⁵⁶ O jeho úmrtí se také dozvídáme z korespondence hradecké biskupské konzistoře a jaroměřského děkana Františka Hledíka, který se den před Janečkovým úmrtím dotazoval, zda může být v případě smrti jeho tělo církevně pohřbeno anebo má být s ohledem na apelační rozsudek vydáno k nějakému světskému zhanobení. Tělo Václava Janečka bylo nakonec pro odstrašení druhých spáleno na jaroměřském mršníku.¹⁵⁷

Odhalení tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty* a vyšetřování celého případu mělo vliv na rozhodnutí Marie Terezie obnovit náboženskou komisi zřízenou Karlem VI. již roku 1733. Ta měla dohlížet na vykořenění kacířství ze země. Po lednovém potvrzení rozsudku nad sektáři byla komise reskriptem ze dne 19. dubna 1748 obnovena a jejím předsedou byl jmenován nejvyšší zemský hofmistr hrabě Filip Josef Gallas (1703–1757), přísedícími nejvyšší lenní sudí hrabě Karel Gothard Schaffgotsch (1706–1780), purkrabí královéhradeckého kraje Josef Joachym Vančura z Řehnic (+1752), pražský arcibiskup Jan Gustav Mořic hrabě Manderscheid (1676–1763), generální vikář pražského arcibiskupa Antonín Vokoun (1691–1757) a strahovský opat Gabriel Václav Kašpar (+1764). Náboženská komise byla tedy složena jak ze zástupců světské, tak církevní moci.¹⁵⁸ Složení komise bylo změněno reskriptem ze dne 27. srpna 1748. Novým předsedou byl jmenován nejvyšší zemský sudí hrabě Filip Kolovrat (1686–1773), viceprezident apelačního soudu hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic (1679–1750), purkrabí královéhradeckého kraje Josef Joachym Vančura z Řehnic, pražský arcibiskup Jan G. M. hrabě Manderscheid a jeho generální vikář Antonín Vokoun.¹⁵⁹

Rozsudek apelačního soudu byl Marií Terezií potvrzen 7. listopadu 1748. Rozsudek zmírnil odsouzeným Jiřímu Chaloupkovi, Jiřímu Pšeničkovi a Lukáši Volnému

---

¹⁵⁶ Na počátku vyšetřování 27. května 1747 zemřel sedlák Jan Boura z Lužce, pravděpodobně na následky tortury, Archiv hlavního města Prahy (dále AHMP, Kostel sv. Štěpána, *Matrika zemřelých 1730–1771*, sign. ŠT Z2, dostupné online (<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=457F1FB22E10467B9B3939EFD271115A&scan=140#scan140>), [citováno k 28. 6. 2022].

¹⁵⁷ SOA Hradec Králové, Sbirka matrik Východočeského kraje, *Farní úřad římskokatolické církve Jaroměř, okr. Náchod, Matrika Z, 1744–1770*, sign. 66–26, fol. 16.: „8. Julii obiit Jaromirii in carcere Wenceslaus Janeczek atatis octoginta annorum ex pago Zadraždian comenitati Bidžoviensi subdito,“ dostupné online (<http://88.146.158.154:8083/066-00026.zip>), [citováno k 28. 6. 2022]. Srov. I. Kořán, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 94.

¹⁵⁸ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí, 1747–1762*; srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 213.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 213.

trest smrti na trest tříleté káznice.¹⁶⁰ Rozsudek nad Janem Pitou byl vykonán 18. prosince 1748 pravděpodobně v Novém Bydžově, jak nám dokládá jediný zápis v pamětní knize novobydžovského děkanství.¹⁶¹ Dle některých badatelů byli ovčácký mistr Jan Vacek i Ludmila Bourová popraveni v Hradci Králové.¹⁶² Po jejich popravě následovala poprava rabína Mendla Götzla v Praze 7. března 1750 upálením na hranici.¹⁶³ Po rozsudku z ledna 1748 ze strany světské moci mohla být, jak již bylo uvedeno výše, předána vyšetřovací akta komise apelačního soudu nebo jejich opisy církevní moci, aby provedla vlastní vyšetřování. O tom pojednáme v následující kapitole.

5.3.2 Postup církevní správy

Kroky církevní moci v roce 1748 v rámci procesu s tzv. *Novobydžovskou izraelskou sektou* se pokusíme rekonstruovat na základě dochované korespondence Marie Terezie s pražským arcibiskupstvím, hradeckou biskupskou konzistoří, jejich reakcí na reskripty Marie Terezie a z opisů sezení hradecké biskupské konzistoře. Vyšetřování případu tzv. *Novobydžovské izraelské sekty* ze strany církevní můžeme v podstatě rozdělit do tří linií: První linií bylo vyšetřování předních sektářů obviněných a následně odsouzených na základě prvního rozsudku světské moci a jejich obrácení na „jedinou pravou samospasitelnou římskokatolickou víru.“ Druhá linie zahrnovala vyšetřování a výslechy jednotlivých děkanů regionu postiženého herezí. A třetí linií byly výslechy věřících v oblasti s nejvyšším podílem nekatolického obyvatelstva a nejvíce postižených kacírským bludem.

Dne 12. ledna 1748 současně s rozsudkem potvrzujícím návrh apelačního soudu nad obviněnými z *židovského bludu* bylo do Prahy odesláno také excitatorium pražskému arcibiskupovi, hradecké biskupské konzistoři a litoměřické diecézi, ve kterém se panovnice mimo jiné podívovala, jak je možné, že sekta mohla v regionu existovat tak dlouhou dobu bez povšimnutí.¹⁶⁴ O vyšetřování hlavních odsouzených a postupu církve při jejich obrácení zpět na katolickou víru se dozvídáme pouze z hlášení

---

¹⁶⁰ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí, 1747–1762*; srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 213–214, I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 95.

¹⁶¹ Srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, 258–260 a 205; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 96.

¹⁶² Srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 206–207; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 96.

¹⁶³ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 207; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 96.

¹⁶⁴ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misí, 1747–1762*; srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 213; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 86–87.

novobydžovského děkana Jana Josefa Eschericha, Antonína Andryse (1692–1757)¹⁶⁵ a konzistorního rady a sekretáře Jana Františka Michálka.¹⁶⁶ Předpokládáme, že pro toto vyšetřování měla církev již od první poloviny roku 1748 k dispozici opisy výslechnů hlavních představitelů sekty, jak je zmiňuje i dopis biskupského misionáře Františka Klouzala faráři Janu Jungrovi v Lužci, který otiskl *in extenso* I. Kořán ve své studii *Víra v písničkách ovčáků Volných*.¹⁶⁷

Ve dnech 7. března 1748 a 18. března 1748 zasedala hradecká biskupská konzistoř, na které děkan J. J. Escherich informoval o postupu obracení Jana Pity zpět ke katolické víře. Záznam výslechu Jana Pity Janem J. Escherichem však není dochován a ani z ostatních dochovaných pramenů jej nelze zrekonstruovat.¹⁶⁸

Dne 7. května 1748 proběhl výslech Lukáše Volného a Jana Vacka, toho času uvězněných v Hradci Králové. Výslechem byli pověřeni Jan František Michálek a P. Antonín Andrys. Obsahoval pět otázek: „1. Je-li tomu tak, že vás Pita učil, aneb povídal, že sice je jediný Pán Bůh, ale Svatá Trojice že není? 2. Je-li tomu tak, že Pita vás učil, aneb aspoň povídal, že Pán Ježíš nejní Kristus, nejní ani Syn Boží, ale jen jako jinší člověk? 3. Je-li tomu tak, že vás Pita učil, aneb aspoň povídal, že Panna Maria byla nepočetná žena, a Pán Ježíš panchart? 4. Je-li tomu tak, že vás Pita učil, aneb povídal, že sobota dle způsobu židovského se má světit, a maso vepřové, že se nemá jísti? 5. Také-li jste tomu všemu věřili, co vás Pita učil, aneb co vám povídal?“¹⁶⁹ O výslechu Lukáše Volného a Jana Vacka byl proveden záznam na sezení hradecké konzistoře 9. května 1748.¹⁷⁰ Stejně otázky byly pak kladeny Jiřímu Pšeničkovi a Jiřímu Chaloupkovi v Králově Dvoře a Václavu Janečkovi v Jaroměři a předneseny na zasedání biskupské konzistoře v Hradci Králové 13. května 1748.¹⁷¹

---

¹⁶⁵ V dochovaných pramenech je uváděna verze jména Antonius Andrys.

¹⁶⁶ V dochovaných pramenech je uváděna verze jména Jon[n]es Franciscus Michalek.

¹⁶⁷ „Abych se Velebnému Pánu upřímně přiznal, nic se mně Jiřík, jako i Karel Volný, nelíbí; Lukáš nejvíce pobloudil, ale doufám, nejspíš povstane. Račte posoudit, neučiní-li to pokrytké a podvodné před námi kněžmi přetváření? Pravidl, že Pitovi neuvěřil, že hrubě v tom nebyl vinný, a já zatím se díval do mého extractu jejich odpovědí, které oni sami dávali při jejich inquisitii, a v čom přesvědčení jsou.“ I. KOŘÁN, *Víra v písničkách*, s. 244.

¹⁶⁸ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 200–201, SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Vyšetřovací protokoly judaistů*, 1747–1748.

¹⁶⁹ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Vyšetřovací protokoly judaistů*, 1747–1748; srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 201 a 255–256.

¹⁷⁰ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Vyšetřovací protokoly judaistů*, 1747–1748, fol. 3. Srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 255–256.

¹⁷¹ *Tamtéž*.

Z uvedených výsledků vyplynulo, že Jan Pita učil, že není božské Trojice, Ježíš není Kristus a Syn Boží, ale jen obyčejným člověkem. Panna Maria byla obyčejnou ženou a podle židovského způsobu má býti slavena sobota a nemá se konzumovati vepřové maso.¹⁷² Na základě výsledků vyšetřování církve a snahy o obrácení odpadlíků byl 3. prosince 1748 vynesena rozsudek nad Janem Pitou, který znamenal jeho exkomunikaci: *„In nomine Domini Amen. In causa Religionis adversus Ioannem Pita Dioecesis hujus Reginae Hradecensis et Parochiae Neo–Bidzoviensis de Secta quadam Iudaica vulgo appellata diffamatum pro foro Ecclesiastico, ut infra, examinata. Nos Reverendissimi, Illustrissimi, ac Excellentissimi Domini, Domini Ioannis Josephi Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Reginae – Hradecensis, Sac. Ro[ani] Imp[erii] Comitis Vratislav de Mittrowitz /titl./ Vicarius in Spiritibus Generalis et officialis Ioannes Josephus Sax Cathedralis Ecclesiae Reginae Hradecensis Canonicus Residentialis Archi Decanus, Totum que Episcopale Consistorium R[egina]–Hradecense. Audito per vicarium nostrum Foraneum Ioannem Josephum Escherich Decanum Neo–Bidzoviensem, cui hac in parte vices Nostras delegavimus praefato Ioanne Pita, ex ejus ad interrogata responsis in authentico receptis, relatis, mature ponderatis ac discussis, indeque comperto, quod ipse dictus Ioannes Pita, in varios errores perfidiam haebraicam redolentes, in Iesum Christum Verum Messiam et Filium Dei blasphemus, et fidem Christi in fundamento evertentes incidit, eosque inter alios uti in specie coram Luca Wolny et Anna Zimkiana sparserit, in vocato prius Divino Nomine pro Tribunali Sedentes, ipsum repetitive dictum Ioannes Pita, perfidae a Sancta Catholica Religione apostasiae reum, consequenter omnibus poenis ac censuris per bullam Coenae §I et Sacros Canones ac alias Constiutiones Canonicas, contra ejus modi perfidos Apostatas, et quoscunque alios Sectarios, ac haereticos, perfidiae, ac haeresum Desseminatores latas et promulgatas, in Specie et nomine tenus saepe dictum Ioannem Pita, generaliter autem alios quoscunque, qui novo huic perverso dogmati adhaeserunt, excommunicationi majori subjectum et subjectos, alios vero qui de Sacta hac Suspecti, et in foro Ecclesiastico inquisiti non fuerunt donec causa eorum Canonice cognoscatur, pro ex communicatis habendos declaramus. Quia vero Sancta Ecclesia Catholica benigna Mater est quae etiam rebelles filios revertentes, ac errores agnoscentes, Vere poenitentes in sinum suum benigne recipit, idcirco, si saepe dictus, Ioannes Pita cum aliis sibi adhaerentibus suos errores*

---

¹⁷² J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 201.

*agnoverit, verae poenitentia, et resipiscentiae signa in se ostenderit pro ut de Luca Volny, Venceslao Vatzek¹⁷³ et Lidmilla Bauriana de Signis verae poenitentiae fidei digna testimonia accepimus, praestita fidei orthodoxae professione, ab aposttsia, ex quacunque haeresi per Parochos Locarum, in quibus ejus modi Sectarii repriuntur, in forma Ecclesiae consueta absolvendum et absolvendos, in Gremium Sanctae Matris Ecclesia recipiendos, et usui Sacramentorum restituendos mandantes pronuntiamus, tenore hujus Sententia definitivae quam in Scriptis tulimus, legi ac publicari fecimus in curia Episcopali Reginae Hradecii die 3. Decembris Anno 1748. Ioannes Josephus Sax, vicarius in spirit, generalis et officialis. Ioannes Franciscus Michalek, consist.assessor et secretarius.*¹⁷⁴ Předpokládáme, že i ostatní přední představitelé sekty, odsouzení k trestu smrti – Jan Vacek a Ludmila Bourová – byli pro své přesvědčení také exkomunikováni z církve před popravou, jak uvádí záznam v pamětní knize Nového Bydžova, který *in extenso* otiskl v příloze své studie J. Prokeš.¹⁷⁵

K předním představitelům sekty patřili také bratři Volní, především Lukáš Volný. Jak již bylo uvedeno výše Lukáši Volnému, Jiřímu Pšeničkovi i Jiřímu Krčmaříkovi byl trest smrti změněn na tříletý žalář a nařízeno veřejné vyznání víry: „*My níže podepsaný Lukáš Volný, Jiřík Pšenička a Jiřík Krčmařík jsouce po vyslyšení naším od vysoce důstojného práva duchovního tam poukázání, abychme to, co v příběhu našeho od práva světského odsouzení jsme, po straně jenom vykonali, to k snažení velikého vůbec vykřičeného pohoršení veřejně vykonali a vyznání víry v tomto chrámu Páně složili jako i od nás přisebný revers dali, že napotom nechceme ničeho toho, co by proti svaté víře římské katolické čelilo a neb nijakou vrtkavost k znamenání dalo, se přidržeti před Bohem, tímto svatým oltářem a před Jeho nejdůstojnější Excelenci nejvyšším pastýřem, naším biskupem králo – hradeckým, anobrž vůbec a veřejně přede všemi vyznáváme, že jsme se od člověka zlého, posledně ale kajícího, do bludu a neb aspoň vrtkavosti proti samospasitelné víře křesťanské katolické, v který jsme plozeni a cvičeni byli, svédsti dali s vrtkavostí naší i také dilem se naklonice k nevěře židovské, tak jak se o nás psance jako třtina větrem se klátící. Uznáváme chybu, a vrtkavost naši, a aby ta nám odpuštěna byla, pro milosrdenství Boží, zásluhy Krista Ježíše, pravého Boha a člověka, a neposkrvněné*

---

¹⁷³ V textu exkomunikace je uveden Vaclao Vacek, ale jedná se o ovčáckého mistra Jana Vacka.

¹⁷⁴ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, Archiv děkanství Nového Bydžova, *Náboženské záležitosti, 1733–1777*.

¹⁷⁵ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 258–260 a 205.

*Matky jeho Panny Marie z ohledu proti naší milostivě odpuštěna byla s srdcem skroušeným a s slzavými očima žádáme a prosíme, zamítáme a zaklínáme všecko to, v čem jsme pobloudili, aneb aspoň vrtkavý byli. Naproti tomu ale pevně a stále vyznáváme veřejně všecko to, co svatá římská katolická církev vyznává, a věřiti poroučí, a v to v samospasitelné víře římské katolické až do posledního tahu života našeho nezměnitelně pozůstatí připovídáme. Jako i k té naší příloze nejsvrchovanějšího Boha na způsob přísahy, jakož to neomylnou pravdu, a přísného trestatele všech těch, jenž křivě přísahají, za svědka bereme, a pokud by proti nám, aneb jednomu z nás se nějaká podezřelost vyskytla, že bychme do předešlého bludu, a neb vrtkavosti neb do jakéhokoliv jiného kacířstva se navrátili, neb se přidrželi takového, aby proti nám jakožto spurným od víry katolické zase odpadlcům dle ustanovení církevních bez všeho odkladu pokračováno bylo, chceme a všem pokutám a kladbám od církve svaté katolické proti takovým provinilcům ustanovením se podrobujeme a poddáváme, podrobení a poddaní býti chceme, a býti máme, vše věrně, upřímně bez podvodu a falše. Na potvrzení této naší příloze, jenž přísežný revers sluje, jsme se já Lukáš Volný a Jiřík Pšenička [Křmařík] dobrovolně podepsali já ale Jiřík Křmařík [Pšenička], poněvadž psátí neumím, jsem s třemi křížemi poznamenal. Stalo se v hlavním kostele královského věnného města Králova Hradce u Svatého Ducha dne 26. prosince roku 1748. Lukáš Volný, Jiřík Pšenička, +++.*¹⁷⁶

V excitatoriu císařovny Marie Terezie ze dne 12. ledna 1748 byl hradecký biskup Jan Josef Vratislav z Mitrovic (1694–1753) vyzván k vypátrání a vymýcení židovského a jiného kacířství v hradecké diecézi.¹⁷⁷ Na excitatorium zareagovala hradecká biskupská konzistoř poměrně dlouhou obhajobou se shrnutím své dosavadní činnosti.¹⁷⁸

Základní otázkou vyslovenou Marií Terezií, kterou se hradecká biskupská konzistoř snažila zodpovědět, bylo, jak mohla sekta existovat tak dlouhou dobu utajena a zda o ní nevěděla konzistoř či jednotliví kněží.¹⁷⁹ Tak se rozeběhla druhá linie vyšetřování. Hradecká biskupská konzistoř ustanovila pro vyšetřování vlastní komisi, do které jmenoval hradecký biskup J. J. Vratislav z Mitrovic generálního vikáře Jana Josefa

---

¹⁷⁶ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Seznamy členů judaistů*, fol. 172–173.

¹⁷⁷ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, Archiv děkanství Nového Bydžova, *Náboženské záležitosti*, 1733–1777.

¹⁷⁸ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 87.

¹⁷⁹ *Tamtéž*, s. 87.

Saxe (+1771)¹⁸⁰ a konzistorního sekretáře Jana Františka Michálka.¹⁸¹ Pro vyšetřování celé záležitosti a činnosti jednotlivých kněží byl sestaveny otázky, které měly vést ke zjištění situace před odhalením sekty, jak dlouho je v beneficiu.¹⁸²

Své výpovědi o tom, že nic nenasvědčovalo, že by se v oblasti vyskytovala nějaká nová sekta, se snažili jednotliví faráři podpořit dobrozdáním ze strany světské moci. Z dobrozdání, vystaveného purkmistrem a radou města Nového Bydžova J. J. Escherichovi se nakonec dozvídáme i sled událostí po objevení knihy s vepsanými rouhavými slovy u ovčáka Jana Vacka v Prasku a jména členů vyšetřovací komise, ustanovené hejtmanem V. F. Vančurou z Řehnic, jak bylo popsáno v kapitole 5.2 Rok 1747 vyšetřování, 5.2.1 Postup krajského úřadu a státní správy: *„My purkmistr a rada král[ovského] věrného města Nového Bydžova nad Cidlinou k žádosti velebného a vysoce učeného pana Jana Eschericha, ten čas hned praveného města děkana, za přičinění zde vyskytlé novo-bludné k židovské podobné sekty tímto v pravdě vysvědčena činíme [...] a v jakož my před tím v tý a podobné bludné sektě jsme nikdy nic neslyšeli, ani také durante inquisitione v čem by to samé pozůstávalo vyzvědět nemohli, tak taky pevně věřiti můžem, a se důvěřujeme, že velebný pan děkan dřív, nežli ta bludná sekta od ouřadu hospodářského jemu donesena byla, předtím nikdy nic neslyšel, následovně my jemu o tom správu učiniti, ani vice versa on k přetržení té samé in tempore naše assistentia žádati mohl zvláště pak maje my toho povědomost, že on jakožto pastýř a otec duchovní již zde skrze drahý čas příkladem a obzvláštní horlivostí lid obecní k samospasitedlnému s[va]té římské říše katolické církve náboženství nejen starostivě vedl a vede, anobř když před tím o vynalezení toliko kacířských kněh vynasnažlivě se staral, tím horlivějc by na tu zlořečenství podrobenou a mezi křesťany nikdy se nadati mohoucí neslýchanou sektu iniquiliovati a hned v počátku tej samej v stríc kročiti by se vynasnažil, k důvěření toho jsme toto sub fide publica attestatum nejen individualiter podepsali anobř pečet' menší*

---

¹⁸⁰ V dochovaných pramenech uváděn jako Joan[n]es Josephus Sax, SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, Archiv děkanství Nového Bydžova, *Náboženské záležitosti 1733–1777*.

¹⁸¹ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 87. V dochovaných pramenech uváděn ve verzi Joan[n]es Franciscus Michalek.

¹⁸² SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Komisionální výsledky děkanů v Chlumci, nad Cidlinou, Novém Bydžově, farářů z Žíželic, Žehuně, Vápna a Lužce*, inv. č. 1520, kart. 47.

*městskou vědomě přitisknouti dali. Actum v král[ovském]: věnném městě Novým Bydžově dne 22. April 1748.*¹⁸³

Vyšetřování církevní komise probíhalo od poloviny dubna a bylo ukončeno 28. května 1748. Následně si hradecká biskupská konzistoř pozvala ke konfrontaci novobydžovského děkana J. J. Eschericha, chlumeckého děkana Tomáše Štěpánka a žiželického faráře Václava Golla.¹⁸⁴ Je pravda, že existovaly nějaké indicie o možném výskytu sektářů, ale výše uvedené kroky však nevedly k žádnému jejich zjištění. Rozsudek nad uvedenými faráři byl zaslán konzistoři 28. července 1748 a jmenovaným byl oznámen 7. září 1748: Všichni tři mohli mít podezření o existenci sekty. Chlumecký děkan Tomáš Štěpánek měl mít podezření největší a měl rázněji zakročit. Z tohoto důvodu mu mělo být odňato vikářství a na tři měsíce měl být suspendován z beneficie.¹⁸⁵ Polehčující okolností mu však byl tehdejší válečný stav.¹⁸⁶

Souběžně s vyšetřováním jednotlivých děkanů probíhaly také výslechy farníků ve vsi Lužec s největším počtem nekatolíků a osob zasažených *židovským bhudem*, tedy třetí linie církevního vyšetřování. Vyslýcháni tak byli Jakub, Magdaléna a Jan Bourovi – děti sedláka Jana Boury a Ludmily Bourové. Dále byli v Lužci vyslýcháni Václav Polák, Václav Šafařík, Jiří Suchánek, Matěj Dohnal, Magdalena Dohnalová, dcera Matěje Dohnala. Ze Slibovic pak Anna Midloška, Matěj Midloch, Rozina, manželka Františka Suchochleba, Jiří Lehký, Václav Hubička, Magdalena, manželka Mikuláše Hubičky. Výslechy vedli lužecký farář Jan Junger a biskupský misionář František Klouzal.¹⁸⁷ Podle míry provinění vyslýchanych předala je hradecká biskupská konzistoř buď k vyšetřování světskému, nebo jim uložila veřejné vyznání víry.¹⁸⁸

---

¹⁸³ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, Archiv děkanství Nového Bydžova, *Náboženské záležitosti, 1733–1777*, fol. 156r.

¹⁸⁴ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 87–91. V dochovaných pramenech uváděn Wenceslaus Goll.

¹⁸⁵ *Tamtéž*, s. 91.

¹⁸⁶ *Války o dědictví rakouské*.

¹⁸⁷ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Vyšetřovací protokoly judaistů, 1747–1748*. V dochovaných pramenech uvádění Joan[n]es Junger a Franciscus Klausal.

¹⁸⁸ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 93.

7. Potulný knihvazač Josef Hájek

Při rekonstrukci procesu s tzv. *Novobydžovskou izraelskou sektou* obdobně jako většina předchozích badatelů narážíme na zlomkovitost dochovaných pramenů či jejich úplnou nedostupnost. V případě jednoho z podezřelých a následně souzených světskou i církevní mocí se nám však poměrně velká část pramenů dochovala. Na jejich základě můžeme získat přehled o postupu obou stran (církevní i světské) při vyšetřování. Jedním z podezřelých a souzených byl potulný knihvazač a invalida Josef Hájek. Případ Josefa Hájka je nejen pro rekonstrukci procesu, ale také pro další badatelskou činnost velice cenný. Dle našeho mínění patřil Josef Hájek vzhledem ke svému povolání knihvazače mezi důležité osoby procesu, neboť měl značný přehled nejen o vlastnictví knih povolených i zakázaných – nekatolických a heretických – v domácnostech poddaných Chlumeckého panství a Novobydžovska, ale také o jejich vlastnících a jejich náboženském vyznání: „*V Kundraticích Drahekoupil má kancionál Husů. V Loukonosích má kancionál praskej lutrianskej Martina Lutra, má napřed (obraz) Martina Lutra. Po Jířikoj Vlkoj vdova má modlitby a ještě jinou malou. Tam Lukáš Vsteklej měl modlitby a kancionál žitavskej. V Žehuni Vostrej modlitby měl Caspara Motěšickýho a vedle něho v koutě taky měli dvě. Na Dlouhopolsku má Kubánek modlitby žitauský. Výkleky, tam bude bible lutriánská u Pořiza a modlitby u šenkýřky, dvoje modlitby žitauský, U Janoucha žalmy. Slibovice, tam bude bible lutriánská u Landy. V Volešnicích Řehák kancionál, Prášil Sumarii a žitauský modlitby Motěšický. Lužec: rychtář Smutnej má modlitby dobrý lutriánský, Jakub Černej má Postilu jeden díl, co jsem já svázal, půlletní od adventu až do Svatý Trojice, o druhým dílu, to on mně řekl, že má, ale já ho neviděl. U Donátů Batkový nepoliský sestra Biblí melantriskou slovanskou a žalmy drobný k zpívání. Lelek modlitby, jeho žena Ruční knížku. U hajnýho Kolínskýho modlitby evang. U Řeháka jeho dcera jedna každá (jsou dvě) má Zákon žitauskej a modlitby. Polák, ten mi povídal, že má melantriskou Biblí a modlitby sem mu svázal praský na způsob švejdský. Vaší Milosti to já mohu na svý (svědomi) říct, že v Lužci pravých a dokonalých katolíků přes pět nebo šest. V Nepolisích u Batky, sedláka, kancionálek Climenta Bosáka a modlitby žitauský pro starý lidi. V Končicích u Pokornýho, sedláka, tomu sem svázal dvoje modlitby rvoucí neb zvoucí a Rejtharovi Climenta Bosáka kancionál. V Žiželicích punčochář Veselej, co dělá punčochy na stánku, ten měl kancionál halskej a Zákon halskej a ten Zákon nechtěl dát knězi, rači ho zašlapal do hnoje a pak ho přines pamu*

*faráři. Ve Velkých Kopicích Klečkej taky jsem mu svázal žalmy. V Kosičkách vázal sem Hetešoj Bibli melantriskou. V Běrunicích Štěpánkoj Pamachii a modlitby německý synoj. V Lučicích u samýho Chlumce Kubelka měl modlitby neb Postilku. V Kladrubech u Volejníka, sedláka, modlitby německý, má je dcera. V Přepychách na chlumeckým panství modlitby motešský. V Oujezdě u Plašila postilka malá žitauská.*¹⁸⁹

Mezi dochované prameny patří radní protokoly města Chlumce nad Cidlinou z let 1736–1771, vyšetřování děkanů, Knihy Českých ortelů na rok 1747 a 1748, korespondence mezi komisí apelačního soudu a magistrátem města Chlumce n. Cidlinou, apelační komisí a hradeckou biskupskou konzistoří, výslechové protokoly města Chlumce nad Cidlinou a výslechové protokoly hradecké biskupské konzistoře. Tyto prameny jsou dnes uchovány v Národním archivu v Praze a v SOkA Hradec Králové ve fondu Biskupská konzistoř v Hradci Králové.

Z badatelů se osobou Josefa Hájka podrobněji zabýval jen Ivo Kořán. Jaroslav Prokeš ani Josef Moštěk neměli v době sepsání svých prací zcela k dispozici fond Biskupské konzistoře v Hradci Králové. J. Prokeš zmiňuje Josefa Hájka pouze na dvou místech, a to v seznamech podezřelých hradecké biskupské konzistoře ze dne 14. dubna 1747¹⁹⁰ a ve výčtu trestů stanovených rozsudkem Marie Terezie ze dne 12. ledna 1748, podle něhož nebyl případ Josefa Hájka dořešen a zajisté bude Josef Hájek vyšetřován před soudem světským.¹⁹¹ Josef Moštěk ve své studii uvádí, že Josef Hájek byl lapen až začátkem dubna 1747 a uvězněn v chlumeckém žaláři, což dokládá, že ani on neměl zcela přístupný fond hradecké biskupské konzistoře. Josef Moštěk zmiňuje, že případ Josefa Hájka je zajímavý, neboť odporuje praxi apelační komise: Josef Hájek byl předán k vyšetřování konzistoři přímo, což však bylo po zpřístupnění fondu hradecké biskupské konzistoře zpochybněno.¹⁹²

Josef Hájek byl asi padesátiletý poddaný z Chlumeckého panství. V dochovaných pramenech je uveden jako rodilý z Obědovic (vyšetřovací protokol chlumeckých radních), nebo jako invalida z Převýšova. Dle obsahu dochovaných pramenů můžeme

---

¹⁸⁹ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760, inv. č. 1454, kart. 43; srov. I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 83–84.

¹⁹⁰ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 194–195.

¹⁹¹ *Tamtéž*, s. 198–199.

¹⁹² J. MOŠTĚK, *Sekta tak zvaných izraelitů*, s. 38–39.

konstatovat, že se jedná o tutěž osobu. Místem narození byla ves Obědovice u Kratonoh a necelých 15 km vzdálený Převýšov byl v době vyšetřování jeho místem pobytu.¹⁹³

Původně se Josef Hájek živil prací na panských dvorech, poté se nechal dobrovolně naverbovat na vojnu a sloužil pod *sickinkovským* regimentem. Po návratu z vojny, ze které byl propuštěn, protože již nebylo vojáků třeba, se živil žebrotou a hlídal obilí.¹⁹⁴ Josef Hájek o sobě prohlašoval, že je katolický křesťan, po návratu byl lutriánem a později se učil v židovské víře.¹⁹⁵

Zdali byl knihvazač Josef Hájek zatčen již v první vlně zatýkání či byl prozrazen některým z členů sekty až během následujících výsledků, vzhledem k nepřístupnosti některých pramenů nevíme. V seznamu, přiloženém k příkazu hejtmana Václava Ferdinanda Vančury, svobodného pána z Řehnic, kterým měli být chlumečtí poddaní předáni z Nového Bydžova chlumeckému rychtáři, ani v dalších prvotních seznamech zadržených a uvězněných jméno Josefa Hájka není zaznamenáno.¹⁹⁶

Jak jsme již v kapitole 5.2.1 Postup krajského úřadu a státní správy uvedli, komise apelačního soudu sestavená pro vyšetřování případu *tzv. Novobydžovské izraelitské sekty* přijela do Hradce Králové, aby vyšetřovala celý případ přímo na místě, tj. vyslyšela podezřelé, zajistila kacířské knihy zabavené církví a další důkazy, usvědčující podezřelé z příslušnosti k sektě. Listem ze dne 10. dubna 1747 zaslaným biskupské konzistoři si komise apelačního soudu vyžádala předložení knih zabavených chlumeckým děkanem a seznam podezřelých osob. Tyto žádosti o předložení knih pokračovaly pak dále v průběhu dubna a na začátku května 1747.¹⁹⁷ A právě v seznamu opisu sezení hradecké biskupské konzistoře ze dne 14. dubna 1747 a hlášení farářů hradecké biskupské konzistoři ze dne 14. dubna 1747 a 17. dubna 1747, která si je od nich vyžádala, aby

---

¹⁹³ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Pokyny konzistoře příslušným děkanům, farářům a misionářům a jejich hlášení*, r. 1746–1748, inv. č. 1519, kart. 47; srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s.194–195; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 79.

¹⁹⁴ Takto shodně vypovídá Josef Hájek u obou výsledků, jak 11. července 1747 před světskou mocí, tak 1. 9. 1747 před mocí církevní, SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760; srov. I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 82.

¹⁹⁵ Výslech před hradeckou biskupskou konzistoří, SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760; I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 82.

¹⁹⁶ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. AMNB, 1747, leden 13, *Barchůvek*, inv. č. 493, kart. č. 6; kart. č. 6; SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. AMNB, 1747, leden 15, *Barchůvek*, inv. č. 495, kart. č. 6; SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. AMNB, 1747, duben 8, *Hradec Králové*, fol. 1r. Srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s.187–199.

¹⁹⁷ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 77; SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Pokyny konzistoře příslušným děkanům*, r. 1746–1748.

mohla odpovědět na žádost apelační komise o seznam zadržených zakázaných knih, nacházíme první zmínku o osobě Josefa Hájka.¹⁹⁸ V tomto hlášení chlumecký farář Tomáš Štěpánek uvedl, že invalida z Převýšova Josef Hájek přislíbil vyzradit kacířské knihy a jména chlumeckých ariánů.¹⁹⁹ Přestože je jméno Josefa Hájka poprvé uvedeno až v hlášení chlumeckého faráře hradecké biskupské konzistoři, z jiného pramene (výslech před radními města Chlumce nad Cidlinou), se dozvídáme, že byl do šatlavy vsazen již „v outerý před Hromnicema roku 1747.“²⁰⁰ Hromnice připadly v roce 1747 na čtvrtek 2. února, zadržen a vsazen do vězení byl tedy v úterý 31. ledna 1747.²⁰¹

Další podrobnější informaci k uvěznění Josefa Hájka nám podává dopis purkmistra a rady města Chlumce hradecké biskupské konzistoři ze dne 8. srpna 1747: Josef Hájek seděl v chlumecké šatlavě po celou dobu již od svého zadržení před Hromnicemi roku 1747.²⁰² Před zástupci magistrátu města Chlumce byl Josef Hájek vyslýchán 11. července 1747 v „místech radních.“ Předpokládáme, že tím místem byla přímo šatlava.²⁰³ Z vyšetřovacího protokolu se dozvídáme nejen místo a datum provedeného výslechu, ale také složení komise ustanovené ke výslechu. Josef Hájek byl vyslýchán za přítomnosti purkmistra Jiřího Jonáše a v přítomnosti konšelů Jiřího Štěpána, Tobiáše Hackla, Františka Khika a Jiřího Růžičky, rychtáře Václava Zycha staršího a Matouše Kovaříka mladšího. Výslech zaznamenal radní písař Martin Jiří Josef Střebský.²⁰⁴ Zdali bylo na Josefa Hájka užito dle tehdejších zvyklostí také právo útrpné, nevíme. V jedné části výslechu radními města Chlumce nad Cidlinou (otázka č. 7) mu je pohroženo, aby nezapíral, jinak s ním „ostřeji pokračováno bude“. Ale vzhledem k formulacím odpovědí pravděpodobně k užití práva útrpného nedošlo. A Josef Hájek uvedl jména osob těch, kterým knihy převazoval, a které knihy převazoval.²⁰⁵

---

¹⁹⁸ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Pokyny konzistoře příslušným děkanům*, r. 1746–1748. Srov. J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s.194–195, I. KORÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 78.

¹⁹⁹ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Pokyny konzistoře příslušným děkanům*, r. 1746–1748; I. KORÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 79.

²⁰⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760.

²⁰¹ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

²⁰² SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760.

²⁰³ *Tamtéž*.

²⁰⁴ *Tamtéž*.

²⁰⁵ *Tamtéž*.

K jednomu výsledku ze strany světské moci došlo pravděpodobně ještě před 12. červencem 1747 v Novém Bydžově, jak je uvedeno v listu purkmistra a rady města Chlumce hradecké biskupské konzistoři ze dne 8. srpna 1747. Přestože záznam výsledku není dochován anebo není v současné době přístupný, o jeho výsledku nás zpravuje tentýž list: „*předzmiňovaný Josef Hájek předtím v král. městě Mladého Bydžova praelimina liter examinovaný jest byl a tam odtud zpráva sub praes. 12. dito sigl. došla, že při něm nic podobného shledáno nebylo.*“²⁰⁶

Výslech Josefa Hájka ze strany církevní moci pak proběhl 1. září 1747 v hradecké biskupské konzistoři. Můžeme tak porovnat způsob vedení výsledku světskou mocí a mocí církevní. Chlumečtí radní měli připraveno 11 otázek, oproti tomu biskupská konzistoř jich měla 56.²⁰⁷ Všechny 56 otázek hradecké biskupské konzistoře bylo rozděleno podle příslušných paragrafů: I. *De religione* (O náboženství) II. *De libris hebraicis* (O knihách hebrejských) III. *De libris hereticis* (O knihách kacířských) IV. *De agnitione erroris et conversione* (O potvrzení chyby a obrácení).²⁰⁸ Vzhledem k tomu, že tento výslech se konal 1. září 1747, tedy po výsledku v radní šatlavě v Chlumci, řada otázek ze strany vyslychajícího je kladena již se zohledněním informací z něj. Lze tedy dovodit, že moc církevní měla, alespoň v případě Josefa Hájka, v tuto dobu vyšetřování k dispozici výsledkový spis z července 1747 nebo alespoň jeho opis. A to i přesto, že opisy výsledků měly být dle tehdejších právních nařízení předány církevní mocí až po vyhlášení rozsudku světskou mocí.²⁰⁹ Tuto domněnku o znalosti vyšetřovacího spisu ze strany biskupské konzistoře nám nakonec potvrzuje další pramen, kterým je *copia missivu* apelační komise ze dne 18. července 1747, zasláný magistrátu města Chlumce nad Cidlinou a kterým komise povolila, aby magistrát nechal výsledkový spis Josefa Hájka hradecké biskupské konzistoři k nahlédnutí: „*Opatrní přátelé milí, tak jakož my při povážení těch nám odeslaných a toho při právě vašem ex capite haereseos vězením zjištěného Josefa Hájka se tejkajících spisou vyhledávajících před naší místnou resolucí takové ku králohradecké biskupské konsistoři k nahlídnutí dodati jsme uznali.*“²¹⁰

---

²⁰⁶ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek* r. 1747–1760, fol. 9r–18v. Srov. I. KORÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 82.

²⁰⁷ *Tamtéž.*

²⁰⁸ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760, fol. 9r–18v.

²⁰⁹ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 204–205.

²¹⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760.

Z výsledku ze strany moci církevní (otázka č. 9), zda také Josef Hájek upadl do židovského bludu, vyplývá, že došlo 15. července 1747 k jeho konfrontaci s Václavem Janečkem, jiným uvězněným v chlumeckém arestu, a to za přítomnosti chlumeckého rychtáře. Během konfrontace Václav Janeček tvrdil, že se Josef Hájek vyznal Václavovi Dohnalovi, že „*nyněky již tři léta v židovské víře je.*“²¹¹ Vězněného Václava Janečka I. Kořán ztotožňuje s Václavem Janečkem ze Zádražan, který byl také vězněný a odsouzený v procesu se sektou, který ale před vynesením potvrzujícího rozsudku zemřel v jaroměřském vězení 8. července 1748.²¹² V případě konfrontovaného Václava Janečka z chlumecké šatlavy se však jedná o pouhou shodu jmen, jak nám potvrzuje záznam v chlumeckém radním protokolu ze dne 23. července 1747: „*Od 3. Maje 1746 do 22. Juli 1747, tak že 1 roky, 11 neděl a 3 dny padly, co Václav Janeček, k panství poděbradskému poddaný ze vsi První Lhoty rodilý, za příčinou krádeže dobytka zde v šatlavě městský seděl.*“²¹³

Výslech vedený v hradecké biskupské konzistoři se soustředil na získání informací ohledně židovské knihy, kterou měl knihvazač Josef Hájek svazovat a která „*byla jako větší postilla v pergamentu, hrozná ke čtení proti Kristu a Panně Marii a zavrhuje celý Nový zákon.*“²¹⁴ O knize tvrdil, že by si ji nechal ženou do vězení donést, ale ze strachu, že by ji někdo po cestě neukradl, tak neučinil.²¹⁵ Jednalo se pravděpodobně o knihu, o které se církevní moc domnívala, že jde o další předmět doličný v celém procesu. Ta však nebyla nikdy nalezena.²¹⁶

Jak už bylo výše uvedeno, předpokládáme, že byl Josef Hájek pro církevní i světskou velmi důležitou osobou. Měl jako knihvazač dobrý přehled o knihách, které se vyskytovaly v domácnostech poddaných chlumeckého panství a také Novobydžovska. Josef Hájek měl přehled nejen o knihách, ale také osobách, které knihy vlastní, a o jejich náboženském vyznání. Zdali ovlivnil některý z výsledků Josefa Hájka, především pak

---

²¹¹ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumeck nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760. Srov. I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 82.

²¹² SOA Hradec Králové, Sbírka matrik Východočeského kraje, *Farní úřad římskokatolické církve Jaroměř, okr. Náchod, Matrika Z, 1744–1770*, sign. 66–26, fol. 16.: „8. Julii obiit Jaromiri in carcere Wenceslaus Janeček atatis octoginta annorum ex pago Zadraždian communitati Bidžoviensi subdito.“ Srov. I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 82.

²¹³ SOkA Hradec Králové, fond Archiv města Chlumce (dále f. AMCH), *Radní protokol, r. 1735–1751*, inv. č. 146, kart. 136, fol. 266v.

²¹⁴ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumeck nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760. Srov. I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 82.

²¹⁵ *Tamtéž*, fol. 266.

²¹⁶ J. HOZÁKOVÁ, *Sekta tzv. Izraelitů*, s. 49.

z července a září 1747, celkový výsledek vyšetřování apelační komise a vedl k zadržení dalších podezřelých z židovského bludu, nevíme. Knihy převazoval pro „Štěpánka v Běrunic, Jakubovi Černému do Lužce, Hatešovi do Kosiček, do vsi Lužce sedlákovi příjmím Petrovickému, sedlákovi Schovánkovi do Skochovic, Baťkovi do Napolis a Smutnému.“²¹⁷ Během výslechů však označil osoby, z nichž některé byly zadrženy a vyšetřovány: Jakub Černý, Martin Černý z Lužce, Petrovický z Lužce.²¹⁸

Na základě provedeného výslechu 1. září 1747 vynesla hradecká biskupská konzistoř dne 9. října 1747 svůj rozsudek: „*In causa inquisitionis super pravitate haeretica contra Josephum Hagek Dominio Chlumecensi sub ditum ex pago Wobiedowitz oriundum apud judicium Chlumecense propterea incarceratum legaliter pro foro Ecclesiastico institutae. Nos Reverendissimi Illustrissimi ac Excellentissimi Domini domini Joannis Josephi dei et Apostolicae sedis Gratia Episcopi Reginae Hradecensis, Sac. Rom. Imp. Comitum Wratislaw de Mittrowitz (tit.) Vicarius in Spiritualibus Generalis, et officialis, Tottumque Episcopale Consistorium, audito dicto inquisitoejusq[ue] ad interrogata responsis, relatis, mature ponderatis ac discussis, solum deum et sanctam ejus justitiam pro oculis habentes et pro Tribunali Sedentes: praefatum inquisitum Josephum Hagek ex eo, quod plurimos libros haereticos in manibus suis habuerit, sciens esse tales legerit, ac compegerit, et ita nullum seu haereticum, sea de haeresi suspectum revelando haeresim, et haereticos forerit, ijsdemq[ue] auxiliatus fuerit, tanquam de haeresi gravissime Suspectum in omnes paenas a sacris canonibus et alijs constitutionibus Ecclesiasticis contra auxiliares latts et promulgatos incidisse, sententionando declaramus, ab ijs non prius quam vera paenitentia ac resipiscentia signa in se ostenderit, revers alerq[ue] juratas de non retinendis, legendis, minus compingendis in futurum libris haereticis in scriptis dederit, absolvendum. Lata et publica haec Sententia defenitiva in Curia Episcopali Reginae Hradecii die 9. Mensis Octobris Anno 1747.*“²¹⁹

Z hlediska církevního byl Josef Hájek stížen církevním trestem pro ty, kteří měli v držení kacířské knihy, četli je a kacířství podporovali, tedy veřejným vyznáním víry.

---

²¹⁷ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760.

²¹⁸ Příloha č. 1 Seznam podezřelých v procesu s tzv. *Novobydžovskou izraelitskou sektou*.

²¹⁹ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760. Srov. I. KORÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 84.

Omilostněn měl být, pokud nebude nadále držet, číst a vázat kacířské knihy.²²⁰ Svě vyznání hradecké biskupské konzistoři učinil Josef Hájek 15. října 1747: „*Milostivá velebná a slavná konsistoř, já se odřikám všech kacířských bludů, čtení v knihách jakýchkolvek bludných, kdybych ale věděl aneb viděl jaké knihy u někoho někde, ihned ji vyhradím a pánům páterům to povím, nebo já nechci odstoupiti od samo spasitedlné víry katolické, tím se jistotně přísahám, zavazuji a odstoupiti nechci od chotě, Matky církve Kristovy, dokud jest duše v mém těle, a s takovým závazkem sám sobě zavazuji, kdyby co nejmenšího se na mne proneslo, že bych v takových knihách četl a někde převazoval, bud' jakýkoliv dodám sobě revers, aby se mnou dle jich milosti konsistoře nakládali a mne zaživa upáliti dali, to sobě revers dělám a na to se podpisuji, s tím se Pánu Bohu poroučím a blahoslavené Panně Marii a všem božím svatým.*“²²¹

Výslechový protokol Josefa Hájka ze dne 11. září 1747, který odeslala hradecká biskupská konzistoř apelacím 6. listopadu 1747, se stal také jedním z podkladů rozsudku světské moci.²²² Rozsudek ze strany světské moci byl vyhlášen v Českých ortelech pro rok 1747 dne 20. listopadu 1747: „*Ku právu měst. Chlumce Josefa Hájka při témuž právě pro kacířský blud vězením zjištěného se týkající, spolu s dobrovolným jeho vyznáním odeslána inkvizitorní akta z práva nacházejí, že nadřečený Deliquent pro svrchu psané přečinění své, jiným ku příkladu a strachu jemu, ale k dobře zaslouženému trestu celoročnímu obecním dílem trestán býti má.*“²²³

Přijetí missivu s rozsudkem apelačního soudu potvrzuje zápis v radním protokolu města Chlumce nad Cidlinou ze dne 13. prosince 1747: „...*eodem dito od slav[né] král[lovské] Appellati z hradu Pražského sub dito 20. měsíce Novembr[ia]a[nno] 1747. Milostivá missiva po potště došla spolu s zavřeným ortelem na Josefa Hájka ex capite haereseos arestem od 11. Juli 1747 examinovaného na obci, dílo jednoho roku condemnovaného, které dílo v poutech a v železech ten den kázal. Po vyjití jednoho roku má se jemu napomenutí dáti, potvrzení života a od kacířských bludech odstoupením přestal mluvit a samospasitedlé katolické víry se přidržel, hleděl. Jest jemu dostatečné*

---

²²⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760; srov. J. MOŠTĚK, *Sekta tak zvaných izraelitů*, s. 39.

²²¹ SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek*, r. 1747–1760, fol. 47.

²²² *Tamtéž*.

²²³ NA v Praze, f. AS, *Český ortele na rok 1747 a 1748*, fol. 54v; srov. I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 82.

*napomenutí dané a on s poděkováním přijav vše to napomenutí, odstoupil, že ale v krátkých dnech jest jemu arest přitužen, z jaké příčiny svým časem se ukáže.*²²⁴

Rozsudek byl vynesena ještě před ukončením vyšetřování ze strany světské moci a vynesení rozsudku Marií Terezií 12. ledna 1748. V rozsudku Marie Terezie předpokládá, že pokud bude Josef Hájek vyšetřován již jen církevním soudem a ne světským, bude soud světský reflektován: „...*decimo ist zwar in obigem Euerem Bericht angeführet, dass der in dieser letzteren Class begriffene Joseph Hagek qua suspectus de haeresi in wirklicher Inquisition stehe, nachdeme aber aus Euerem Bericht nicht hervorkommet, ob wider ihn in foro saeculari vel ecclesiastico die Inquissiton angestrenget worden, so zweyflen Wir gnädigst nicht, dass Eüch, wann selbter sub inquisitione fori ecclesiastici und nicht saecularis stünde, auf die jura fori saecularis werde reflectiret werden.*“²²⁵

Josef Moštěk ve své studii uvádí, že rozsudkem císařovny Marie Terezie ze dne 12. ledna 1748 byl případ Josefa Hájka ponechán *in suspensa* a Josef Hájek zůstal i nadále v žaláři, a to až do roku 1760. To však zpochybňuje výše uvedený záznam v radním protokolu města Chlumce ze dne 13. prosince 1747.²²⁶ Ivo Kořán se otázkou, proč byl vynesena rozsudek apelačním soudem před ukončením procesu a odesláním odpovědi a rozsudku z Vídně, nezabýval.

Jak již bylo uvedeno výše, komise apelačního soudu vyšetřovala v průběhu dubna a května 1747 v Hradci Králové a na základě ukončeného vyšetřování odeslala souhrnnou zprávu do Vídně dne 27. června 1747. Jakou podobu měla tato zpráva ohledně jednotlivých osob vzhledem ke zlomkovitosti dochovaných pramenů, nevíme. Její obsah můžeme rekonstruovat z rozsudku Marie Terezie z 12. ledna 1748. Z něj je patrné, že ze souhrnné zprávy apelační komise zcela jasně nevyplývalo, zda již byl Josef Hájek souzen světskou či církevní mocí.²²⁷

Souhrnná zpráva vyšetřovací komise apelačního soudu byla odeslána do Vídně o čtrnáct dnů dříve, než došlo k výsledku knihvazače Josefa Hájka před chlumeckými

---

²²⁴ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. AMCH, *Radní protokol*, fol. 272.

²²⁵ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misii, 1747–1762*. Přepis textu je otištěn také v J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 263.

²²⁶ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. AMCH, *Radní protokol, r. 1735–1751*, fol. 272. Srov. J. MOŠTĚK, *Sekta tak zvaných izraelitů*, s. 39.

²²⁷ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misii, 1747–1762*. Přepis textu je otištěn také v J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 263.

radními dne 11. července 1747. Výsledek výslechu tedy nemohl být do zprávy zahrnut. Proč ale nedošlo k dodatečnému zaslání informací o provedeném výslechu do Vídně, není zřejmé. Předpokládáme však, že provinění Josefa Hájka ve věci židovského bludu nebylo shledáno za příliš závažné. Josef Hájek požadovaná jména držitelů kacířských i nekatolických knih prozradil. Rozsudek světskou mocí i veřejné Hájkovo vyznání bylo považováno za dostatečné.

6. Epilog

Námi sledovaný proces je pro zpracování bakalářské práce vymezen lety 1746 až 1748, tedy od odhalení sekty po vynesení rozsudku ze strany světské i církevní moci. Exkomunikací z církve, popravou předních členů sekty a odsouzením k nuceným pracím nebo veřejným vyznáním katolické víry byl v podstatě proces ukončen. Na konci roku 1748 byli popraveni Jan Pita, Ludmila Bourová a Jan Vacek. Lukáš Volný, Jiří Krčmařík a Jiří Pšenička, kterým byl změněn trest smrti na tříleté vězení, pronesli svá veřejná vyznání v kostele Sv. Ducha v Hradci Králové 26. prosince 1748. Další veřejná vyznání učinili tamtéž 8. dubna 1749 také další odsouzení v procesu se sektou: Karel Hroneš, Antonín Boura, Anna Sejkorka, Anna Mydloška, Jan Šourek, Anna Zymka, Karel Volnej, Mařena Zymka, Matěj Vlk, Václav Vejr, Jakub Holman a jeho manželka Mařena, Mařena Vaničková, Alžběta Sejkorová, Jiřík Polickej, Jiří Vrbický, Anna Vacková, Alžběta Pytka, Jonáš Veselý, Jiřík Volný, Matěj Dohnal, Dorota Chaloupková, Matěj Hušek, Jakub Janeček, Jakub Šmidrkal, Matěj Šebek, Jan Janeček, Martin Vacek, Václav Šebek, Matěj Hladík, Kateřina Janečková, Jakub Boura, Mařena Bourová a Jan Boura ml. a 20. dubna 1749 pak Václav Černý a jeho manželka Lidmila a Jiřík Mikolášek.²²⁸

Po vynesení potvrzujícího rozsudku nad sektáři a provedení poprav na konci roku 1748 probíhalo pravděpodobně ještě vyšetřování staříckého rabína Mendla Götzla, který byl označen za duchovního učitele sekty. K vyšetřování však nejsou v současné době dochovány a zpřístupněny žádné prameny. Jediným konkrétním datem zůstává datum rabínovy popravy 7. března 1750 uvedené ve studii J. Prokeše.²²⁹ Ostatní autoři jej přebírají.²³⁰ O osudu dalších židů také není mnoho známo. Dle rozsudku z 12. ledna 1748 měli být dále odsouzeni ti židé, kteří byli uvedeni v první a druhé skupině provinilců, ale až po doložení důkazu ze strany ostatních odsouzených sektářů. Pro takový další postup nám chybí dostupný pramenný materiál.

Řada badatelů se také pokoušela ve svých studiích zodpovědět dvě otázky: První z otázek byla, kdy sekta vznikla. Podnětem k ní byla mimo jiné i výtka Marie Terezie

---

²²⁸ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. Biskupská konzistoř v HK, *Seznamy členů judaistů*, fol. 185–186.

²²⁹ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 207 a 249.

²³⁰ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 96; L. ARAVA – NOVOTNÝ, *Bydžovští „izraelité“ a frankisté*, s. 121.

hradecké biskupské konzistoři, jak je možné, že sekta existovala více jak pět let bez povšimnutí církevních orgánů.²³¹ Druhou otázkou byla rekonstrukce věrouky sekty.

Na základě pramenného archivního výzkumu však musíme konstatovat, že ani na jednu z těchto otázek nelze vzhledem k absenci dochovaných pramenů s jistotou odpovědět. Indicie o možném neobvyklém chování některých farníků ve svěřených farnostech sice děkan Tomáš Štěpánek i Jan J. Escherich před odhalením sekty měli, ty však nenasvědčovaly výskytu větší organizované skupiny sektářů.²³²

Z vyšetřování ze strany světské i církevní moci vyplývalo, že Jan Pita převzal některé charakteristické prvky židovského náboženství a učil, že není božské Trojice, Ježíš není Kristus a Syn Boží a Panna Maria byla obyčejnou ženou. Sobota měla být zachovávána podle židovského vzoru a také se nemělo požívat vepřového masa.²³³ Obřizku nepovažoval Jan Pita ani jeho stoupenci za nutnou, jak o tom společně s dalšími podrobnostmi o celé události odhalení sekty informoval J. J. Escherich arcibiskupskou konzistoř v Praze 21. ledna 1747: „*Nullus autem horum infectorum circumcisis est, unde non sunt, nec fuerunt proprie Judei sed quadam Bastardi perfidiae Judaicae. Coryphaeus supra mentionatus interrogatus in inquisitione: cur se etiam circumcidi non fecerit cum judaismum profitetur? respondit ex ex S. Paulo: circumcisionem non esse necessarium, sed posse etiam in praepotio esse filios Abrahamo refert D[omi]nus Regius Judex utpote hujus Inquisitionis Iusso D[omi]no capitaneo districtus adjutor dixisse meum ipsum corypheum: nos in circumcisi secundo S. Paulum, circumcisos judaicabimus probabilissime ad huc plures, etiam ex alii districtibus, in lucem prodibunt intelexi hodie duos opiliones dominis Chlumecensi, qui etiam ad Inquisitionem tracti fuerunt, jam ante biennium a secta hac retipuisse, neque eorum seductorem ad se venire amplius passos fuisse.*“²³⁴

Domníváme se však, že podobu věrouky tzv. *Novobydžovské izraelitské sekty* není možné rekonstruovat pouze na základě výsledků útrpného práva a otázek kladených odsouzeným před vyvedením na popravní místo, jako se to pokusil ve svých dvou studiích

---

²³¹ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 203; I. KORÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 86.

²³² Pro příklad uveďme informaci z dobrozdání magistrátu města Nového Bydžova novobydžovskému děkanovi J. J. Escherichovi „z druhé pak strany, když mlatici v zábědovským dvoře mezi jiným discurssem jedni druhým vytejkali, že židé jsou a vepřového masa jísti nechtějí, gruntovně vyskoumal.“ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, Archiv děkanství Nového Bydžova, *Náboženské záležitosti*, 1733–1777, fol. 155r–156r.

²³³ J. PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto*, s. 191–192, 201.

²³⁴ NA v Praze, f. APA, *Zprávy z misii*, 1747–1762.

například I. Kořán:²³⁵ „Můžeš-li na to umřítí, že od Izáka Mojžíše, též od Mendla jsi doslechmul, že by Marie Panna před zasnoubením s [svatým] Josefem již dřívěj zmrhána neb spravena byla, a Krista sobě uhonila? 3. Můžeš-li na to umřítí, že oni dva židé nabádali, že Kristus v Chrámě jeruzalémským se skryl, a jistě tam zachované slovo boží ustranil sobě do paty nohy všil, od ďábla neb jiného z hyen, a poněvadž za Syna božího se vydával, od židů usmrcen, do hajzliku strčen byl, a zmrtyých vstal. 5. Můžeš-li na to umřítí, že ty proti Bohu i Panně Marii rouhavé slova větším dilem od Izáka Mojžíše, některé taky od Mendla jsi nabyl, a Izákovi se svěřil, že zákona židovského se přidržeti míníš.“²³⁶

---

²³⁵ I. KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku*, s. 73; I. KOŘÁN, *Víra v písničkách*, s. 224.

²³⁶ NA v Praze, f. AS, *Český ortele na rok 1747 a 1748*, fol. 71r–71v.

Závěr

Neutěšená situace během válek o dědictví rakouské spolu s tlakem druhé rekatolizační vlny vedly především venkovské obyvatelstvo k hledání naděje na zlepšení své situace i mimo katolické náboženství a ke vzniku sektářských skupin. V případě jejich odhalení následovalo vyšetřování, které nezdědko končilo přísnou exekucí. Proces s tzv. *Novobydžovskou izraelitskou sektou* byl jedním z posledních větších procesů s kacíři před reformami státní správy a vydáním nového trestního zákoníku *Constitutio criminalis Theresiana*. Sekta byla od prvopočátku pojmenována jako izraelitská (*jüdische secta*) vzhledem k některým praktikám charakteristickým pro židovské náboženství, které pravděpodobně drželi její členové. Podíl židů na vzniku sekty však nebyl vzhledem k absenci pramenů zcela doložen. V rámci samotného procesu bylo sice vyšetřováno šest židů, ale pouze jeden z nich, rabín Mendl Götzl byl až po necelých dvou letech od ukončení vyšetřování a hlavního procesu v roce 1750 odsouzen k trestu smrti a popraven. Členy sekty tvořilo značné množství ovčáků, kteří měli ve společnosti velký vliv a vzhledem ke svému postavení měli také větší možnost se svobodně pohybovat. To napomohlo k šíření myšlenek tajného nekatolictví a učení dalších náboženských skupin právě jejich prostřednictvím. Vliv sekty byl značný, počet jejích členů se dle vyšetřování rozrostl na 120. Nejen velikost sekty, ale především šíření charakteristických praktik a idejí, které ji odlišovaly od jiných nekatolických náboženských skupin a sekt a překračovaly rámec křesťanství, vzbudily zděšení nejen ze strany světské, ale i církevní moci. Proto ještě během vyšetřování případu se rozhodla Marie Terezie obnovit náboženskou komisi pro vymýcení kacířství. I když se zdálo, že tímto odstrašujícím procesem byla sekta zlikvidována a její čelní představitelé byli pro výstrahu popraveni, její vliv přetrval i po následující léta.

Celý proces probíhal ve dvou liniích: vyšetřování jak ze strany státní, tak také církevní moci. A ačkoli nemáme přístupný celý pramenný materiál z průběhu procesu, především pak hlavní výslechové protokoly či učení sekty, můžeme se domnívat, že se jednalo o zvlášť významný proces, který ovlivnil další vztah státu a církve, rozhodovací praxi a aplikaci trestního soudnictví. Dokonce se zdá, že mohl mít i podíl na urychlení reformy trestního soudnictví. I přes absenci pramenného materiálu, který se buď nedochoval, nebo není v současné době přístupný, můžeme z torza pramenů vyčíst, za jaký delikt byli obvinění odsouzeni. Z výše uloženého trestu pak i míru jejich provinění.

Absence pramenného materiálu způsobila neshodu mezi některými badateli (např. mezi J. Prokešem a J. Moštěkem) a přispěla také k nepřesně tradovanému popisu událostí a jejich výkladu. Podrobnější archivní průzkum pomohl zrevidovat do té doby publikované a odborně zpracované prameny, objevit několik doposud nezveřejněných písemností, a upřesnit tak některé okolnosti a časovou linku procesu. Archivní pramenný výzkum umožnil také pohled z jiné perspektivy i rekonstrukci kroků jednotlivých orgánů státní i církevní správy.

Dalším badatelským přínosem může být například upřesnění role pražského arcibiskupství. Ta byla zcela určitě v rámci sledovaného procesu nemalá a zůstává doposud neobjasněna.

Použité prameny a literatura

Prameny

Prameny nevydané

Národní archiv Praha, fond Apelační soud

Český ortele na rok 1747 a 1748, inv. č. AS 276, sign. 15/260.

Národní archiv Praha, fond Archiv pražského arcibiskupství

Protokoly z jednání arcibiskupské konzistoře v letech 1747, I. 9.–XII. 12., inv. č. 325, sign. A 23/5.

Záležitosti týkající se obnovení katolického náboženství, výsledky kacířů a zprávy o nich, 1720–1763, inv. č. 5151, sign. H 2/5, kart. č. 4293.

Zprávy z misí, výsledky, zprávy o kacířích, jejich odvolání, 1747–1762, inv. č. 5154, sign. H 2/8, kart. č. 4296.

Národní archiv Praha, fond Česká dvorská kancelář

Expedita Publicorum 1747, inv. č. 501, kn. 52.

Expedita Publicorum 1748, inv. č. 501, kn. 53.

SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, fond Archiv města Nový Bydžov

1747, leden 5, Barchůvek, inv. č. 490, kart. 6.

1747, leden 15, Barchůvek, inv. č. 493, kart. 6.

1747, leden 10, Barchůvek, inv. č. 492, kart. 6.

1747, leden 30, Barchůvek, inv. č. 496, kart. 6.

1747, duben 4, Malý Barchov (Barchůvek), inv. č. 498, kart. č. 6.

1747, duben 7, Barchůvek, inv. č. 499, kart. 6.

1747, duben 8, Hradec Králové, inv. č. 500, kart. 6.

1747, duben 9, Hradec Králové, inv. č. 501, kart. 6.

1747, duben 15, Holovousy, inv. č. 502, kart. 6.

SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, fond Archiv města Chlumce

Radní protokol, r. 1735–1751, inv. č. 146.

SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, fond Archiv děkanství Nového Bydžova

Náboženské záležitosti, inv. č. 263, 1733–1777, kart. 29.

SOA Hradec Králové, SOkA Hradec Králové, fond Biskupská konzistoř v Hradci Králové

Chlumec nad Cidlinou – Josef Hájek, r. 1747–1760, inv. č. 1454. kart. 43.

Komisionální výslechy děkanů v Chlumci, nad Cidlinou, Novém Bydžově, farářů z Žíželic, Žehuně, Vápna a Lužce, inv. č. 1520, kart. 47.

Pokyny konzistoře příslušným děkanům, farářům a misionářům a jejich hlášení, r. 1746–1748, inv. č. 1519. kart. 47.

Seznamy členů judaistů, inv. č. 1521, kart. 47.

Vyšetřovací protokoly judaistů 1747–1748, inv. č. 1522, kart. 48.

SOA Hradec Králové, Sběrka matrik Východočeského kraje

Farní úřad římskokatolické církve Jaroměř, okr. Náchod, Matrika Z 1744–1770, sign. 66–26, fol. 16, dostupné online (<http://88.146.158.154:8083/066-00026.zip>), [citováno k 28. 6. 2022].

Moravský zemský archiv, Gubernium – listiny

Moravský zemský archiv, gubernium – listiny, poř. č. 33, sg. 1–33, dostupné online (<http://www.mza.cz/a8web/a8apps1/b3/docs/B0003-33.htm>), [citováno k 29. 5. 2022]

Archiv hlavního města Prahy

Kostel sv. Štěpána, Matrika zemřelých 1730–1771, sign. ŠT Z2, dostupné online (<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=457F1FB22E10467B9B3939EFD271115A&scan=140#scan140>), [citováno k 28. 6. 2022].

Prameny vydané

Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu. Díl I. Druhá polovina 17. a počátek 18. století, edd. Ondřej KOUPIL – Marcela KOUPILOVÁ – Karel MALÝ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA jr. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ, Praha 2018.

Práva městská Království českého, edd. Karel MALÝ – Pavla SLAVÍČKOVÁ – Ladislav SOUKUP – Petra SKŘEJPKOVÁ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA ml. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ, Praha 2013.

Literatura

Karolina ADAMOVÁ, *Dějiny českého soudnictví. Od počátků české státnosti do roku 1938*, Praha 2005.

- Karolina ADAMOVIČ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (edd.), *Velké dějiny zemí koruny české*, Praha 2017.
- Lena ARAVA – NOVOTNÝ, *Bydžovští „izraelité“ a frankisté. Dvě sekty v Čechách v 18. století – paralely a různice*, Theologická revue Husitské teologické fakulty UK 83, 2012, č. 1, s. 116–134.
- Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA (edd.), *Velké dějiny zemí Koruny české*, svazek X., 1740–1792, Praha 2001.
- Jiří BÍLÝ, *Jezuita Antonín Koniáš – Osobnost a doba*, Praha 1996.
- Jiří BÍLÝ, *Pražský apelační soud v letech 1548–1620*, Forezní vědy, právo, kriminalistika 3, 2018, č. 2, s. 100–118.
- Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.
- Petr ČORNEJ a kol., *Dějiny zemí Koruny české I.*, Praha 1992.
- Radka FABIÁNOVÁ, *Židé v Dobrušce se zaměřením na východočeské sekty v 18. století*, Praha 2011.
- Jindřich FRANCEK – Josef HARTMAN, *Chlumeck nad Cidlinou. Stručné dějiny města*, Hradec Králové 1985.
- Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999.
- Jindřich FRANCEK, *Smolná kniha města Chlumce*, Pardubice 2014.
- Josef Alexander HELFERT, *O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.*, Časopis Musea království Českého 51, 1877, č. 2, s. 201–227.
- Josef Alexander HELFERT, *O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.*, Časopis Musea království Českého 51, 1877, č. 4, s. 533–557.
- Josef Alexander HELFERT, *O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.*, Časopis Musea království Českého 53, 1879, č. 2, s. 212–258.
- Historický atlas měst České republiky, svazek č. 29, Nový Bydžov*, Praha 2017.
- Petr HONČ, *Spojenci i rivalové. Církev a stát v době platnosti solní smlouvy (1630–1782)*, Praha 2021.
- Jana HOZÁKOVÁ, *Sekta tzv. Izraelitů v severovýchodních Čechách*, Praha 1998.

Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ (edd.), *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

Josef KINDL, *Královéhradecké soudní pře z let 1548–1564 postoupené k apelačnímu soudu*, *Východočeský sborník historický* 31, 2017, s. 105–132.

Ivo KOŘÁN, *Víra v písničkách ovčáků Volných*, *Česká literatura* 45, 1997, č. 3, 227–247.

Ivo KOŘÁN, *Židovská sekta na Bydžovsku v polovině 18. století*, *Český časopis historický* 96, 1998, č. 1, 72–100.

Karel KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko. Historie a architektonické památky Pocidliní, Kniha I.*, Hradec Králové 1995.

Karel KUČA, *Chlumecko, Novobydžovsko. Historie a architektonické památky Pocidliní, kniha II.*, Hradec Králové 1995.

Milan MACHOVEC – Markéta MACHOVCOVÁ, *Utopie blouznivců a sektářů*, Praha 1960.

Martina MALINSKÁ, *Etika chovu se zaměřením na ovce*, Olomouc 2015.

Karel MALÝ, *České právo v minulosti*, Praha 1995.

Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2003.

Karel MALÝ (ed.), *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*, Praha 2016.

Lenka MATUŠÍKOVÁ – Zlataše KUKÁNOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*, Praha 2017, dostupné online (https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2019/02/Hradecko-Bydovsko_cele_H_zamceno.pdf), [citováno k 23.5.2022].

Jiří MIKULEC (ed.), *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

Josef MOŠTĚK, *Sekta tak zvaných izraelitů v severovýchodních Čechách*, Olomouc 1938.

Veronika NEBESKÁ, *Mistři, tovaryši a učedníci vybraných novobydžovských cechů za třicetileté války*, Praha 2010.

Zdeněk R. NEŠPOR (ed.), *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, Ústí nad Labem 2007.

Adolf NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, díl 1., A–R, Praha 1956.

- Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA (edd.), *Dějiny českých zemí*, Praha 2018.
- Tomáš PĚKNÝ, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993.
- Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula, svazek 12, Kraj Hradecký*, I. díl, Praha 1951.
- Jaroslav PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto a t.zv. sekta bydžovských Israelitů v polovici osmnáctého století*, Zvláštní otisk z Ročenky Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, VIII. ročník, Praha 1936.
- Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, Praha 2007.
- Jaroslav PROKOP, *Zmizelé Čechy, Nový Bydžov*, Praha 2007.
- Antonín REZEK, *Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až na naše časy*, Praha 1887.
- Antonín REZEK – Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Listář k dějinám náboženských blouznivců českých v století XVIII. a XIX., část I. do roku 1810*, Praha 1927.
- Blanka ROZKOŠNÁ, *Židé v Novém Bydžově*, Nový Bydžov 2015.
- Václav ŘEZNÍČEK, *Jan Leopold Hay, biskup královéhradecký*, Časopis Musea Království českého 77, 1903, č. 2, s. 372–373.
- Karel SCHELLE – Ladislav VOJÁČEK (edd.), *Stát a právo v období absolutismu*, Brno 2005.
- Josef SVÁTEK, *Česko-moravská kronika*, Kniha sedmá, Praha 1898, s. 577–578.
- Boris ŠALAK, *Apelační soud v letech 1949–1790 (1850)*, Praha 2010.
- Bohuslav ŠALANDA, *Založení ovčáckého cechu v Čechách, Ke kulturní a sociální mezalianianci*, Český lid 71, 1984, č. 2, 86–91.
- Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004.
- Jiří Rajmund TRETERA, *Konfesní právo a církevní právo*, Praha 1997.
- Aleš VALENTA, *Finanční ztráty Chlumeckého panství v důsledku slezských válek (1740–1745)*, Východočeský sborník historický 9, 2000, 11–39.
- Klára WOITSCHOVÁ, *Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548–1783*, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 545–558.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Seznam podezřelých a souzených v procesu s tzv. *Novobydžovskou izraelitskou sektou*.

Příloha č. 2 – List novobydžovského děkana Jana Josefa Eschericha arcibiskupské konzistoři v Praze ze dne 21. ledna 1747

Příloha č. 3 – Nařízení hejtmanů Hradeckého kraje přemístit ovčáka Jana Vacka ze smidarského vězení do vězení v Novém Bydžově

Příloha č. 4 – Záznam o úmrtí Jana Boury st. v matrice zemřelých

Příloha č. 1 – Seznam podezřelých a souzených v procesu s tzv. Novobydžovskou izraelskou sektou

příjímí	jméno	varianty jména	rodinné vztahy	povolání	bydliště	panství
Bartoušková	Anna	Bartauškin Anna				Chlumecké
Baudyš	David	Baudisch David		sedlák/ šafář	Chotělice	Dymokurské
Boura	Jan	Baura Joannes	syn Jana a Ludmily Bourových		Lužec	
Boura	Jakub	Baura Jacobus	syn Jana a Ludmily Bourových	hospodář/ sedlák	Lužec	
Boura	Jan	Bura Johann		sedlák	Lužec	
Boura	Antonín	Baura Antonius			Lužec	
Bourová	Magdalena	Bauriana Magdalena	dcera Jana a Ludmily Bourových	v domácnosti	Lužec	
Bourová	Ludmila	Lidmila	manželka Jana Boury		Lužec	
Bulová	Anna	Bulkin Anna	manželka ovčáka Václava Buly	ovčáčka	Levín	
Čarek	Matěj					
Černá	Rosalie		vdova po Martinu Černém		Lužec	
Černá	Ludmila		manželka Václava Černého			
Černík	Václav					
Černý	Jakub				Lužec	
Černý	Václav	Czerný Venceslaus				Dymokurské
Čerstvý	Václav	Čerstvej Venceslaus				Dymokurské
Dohnal	Matěj			invalida	Lužec	
Dohnal	Matěj		syn Kat. Dohnalové			
Dohnalová	Kateřina		vdova po J.Dohnalovi		Slibovice	Chlumecké

příjmí	jméno	varianty jména	rodinné vztahy	povolání	bydliště	panství
Dohnalová	Magdalena		dcera Kateřiny Dohnalové			
Hájek	Josef	Hajek Josephus		invalida, potulný knihvazač	Příbejšov, Převýšov	Chlumecké
Havránek	Jan	Hauranek Joannis		šafář a chalupník	Chotělice	Dymokurské
Hladik	Matěj	Hladik Mathes		krejčí	Zádražany	Chlumecké
Hladká	Alžběta	Hladký Elisabetha	manželka Jana Hladkého		Dubečno	Chlumecké
Hladký	Jan	Hladký Joannis			Dubečno	Chlumecké
Holmann	Jakub	Holmann Jacobus			Prasek	
Holmannová	Mařena		manželka Jakuba Holmana		Prasek	
Holoubková	Dorota		dcera Jiřího Holoubka			
Hroneš	Karel	Hronesch Carolus				
Hubička	Mikuláš				Lužec	
Hubičková	Magdalena				Lužec	
Hušek	Matěj	Hussek Mathes		rychtář	Nový Bydžov	
Chaloupka	Jiří	Chaloupka Georg				
Chaloupková	Dorota		manželka Jiřího Chaloupky			
Chaloupková	Dorota		dcera Jiřího Chaloupky			
Janeček	Jan	Janeczek Johann			Vysočany	
Janeček	Jakub	Janeczek Jacob			Vysočany	
Janeček	Václav	Janeczek Ventzl			Zádražany	
Janeček	Pavel	Janeczek Paul			Zádražany	
Janečková	Kateřina					

příjmí	jméno	varianty jména	rodinné vztahy	povolání	bydliště	panství
Kaklová	Kateřina	Kaklin Catharina				Přímské
Kněz	Jan	Kniez Joannes				Dymokurské
Kocián	Matěj				Lužec	
Kopecký	Matěj	Kopeckej Mathias			Chotělice	Dymokurské
Košťál	Jan	Kosstial Joannes				Přímské
Koupílek	Matěj					
Kvasnička	Jan	Kvasniczka Joannes				Chlumecké
Lehký	Jiří				Slibovice	Chlumecké
Litman	Jiří	Litmann Georgius				Přímské
Louda	Matěj				Lužec	
Louda	Václav				Slibovice	Chlumecké
Louda	Jiří				Lužec	
Loudová	Dorota				Lužec	
Macura	Matěj			krejčí	Skochovice	
Macháčková	Kateřina		vdova po Václavu Macháčkovi		Lužec	
Mendl	Götzl			rabín	Nový Bydžov	
Midlářka		Midlarzkin ex Zligov			Zvíkov	Chlumecké
Midloch	Matěj				Slibovice	Chlumecké
Midlochová	Anna	Midloška, Mydloška			Žehuň	Chlumecké
Midlochová	Anna				Slibovice	Chlumecké
Mikuláš	Jiří					
Mikulášek	Joannes	Mikulassek				Chlumecké
Moyses	Jakub				Nový Bydžov	
Moyses	Izák				Nový Bydžov	
Neumann	Jan	Neumann Joannes				Přímské
Otava	Martin					Chlumecké
Petrovická	Alžběta		manželka Jana Petrovického		Levín	Chlumecké
Petrovický	Jan				Lužec	

příjímí	jméno	varianty jména	rodinné vztahy	povolání	bydliště	panství
Pita	Jan	Johann Pita, Pyta		krejčí	Chudonice	
Pita	Alžběta	Alžběta Pytkin, Pytka	manželka Jana Pity		Chudonice	
Polák	Václav	Polak Venceslaus			Lužec	
Poláková	Kateřina		vdova po Václavu Polákovi		Lužec	
Polický	Jiří	Policzkej Georg			Záchrašťany	
Pšenička	Jiří	Pssenickzka Georg vulgo Krčmařík				
Pšenička	Jan					
Sejkorová	Alžběta	Sejkorka			Stará Voda	Chlumecké
Sejkorová	Anna				Stará Voda	Chlumecké
Smetana	Jiří					
Šafařík	Jiří				Lužec	
Šafařík	Václav				Lužec	
Šafaříková	Kateřina				Lužec	
Šafaříková	Magdalena				Lužec	
Šebek	Matěj	Ssebek Mathes			Vysočany	
Šebek	Václav	Ssebek Vaczlav			Nový Bydžov	
Šebková	Anna					
Šmidrkal	Jakub	Ssmydrkall Jacob			Vysočany	
Šourek	Jan	Schaurek Joabbes			Kladruby	Chlumecké
Šváb	Jan					
Švejda	Matěj	Schveyda Mathias		hajný	Sloupno	Přimské
Turek	Matěj					
Vacek	Jan			ovčácký mistr	Prasek	
Vacek	Jiří	Vaczek George			Zádražany	
Vacek	Martin	Vaczek Martin			Zádražany	
Vacek	Matěj					
Vacková	Kateřina					

příjímí	jméno	varianty jména	rodinné vztahy	povolání	bydliště	panství
Vacková	Ludmila	Vackin Ludmilla				Přímské
Vacková	Magdalena				Městec Králové	Dymokurské
Vacková	Anna		manželka Jana Vacka		Žiželice	Chlumecké
Vaniček	Jan				Lužec	
Vaničková	Magdalena	Vaničkin Magdalena		pastýř	Levín	Chlumecké
Vaničková	Magdalena				Nové Město	Chlumecké
Vejr	Václav	Veyr			Kosice	Chlumecké
Venclík	Josef					
Veselý	Jan	Veselý Joannes		hamlknecht	Třesice	Chlumecké
Veselý	Jiří	Veselej Georg				Chlumecké
Veselý	Tomáš				Lužec	Chlumecké
Veselý	Václav			ovčák	Lužec	Chlumecké
Veselý	Václav			syn žiželického pastýře		Chlumecké
Vlček	Bernard				Nový Bydžov	
Vlk	Jan	Vlk Joannes			Levín	Chlumecké
Vlková	Kateřina					
Volejník	Jan			krejčí	Lužec	
Volný	Karel	Vollnej Carl		ovčák	Levín	Chlumecké
Volný	Lukáš	Vollnej Lukas		ovčák		Chlumecké
Volný	Jiří	Vollnej Georg		ovčák	Lužec	Chlumecké
Vrbický	Jan	Vrbiczkej Johann		hostinský	Žiželice	Chlumecké
Vyleťal	Jan	Vyleťal Joannes				Dymokurské
Zimková	Anna	Zimkin Anna			Vápno	Chlumecké
Zimková	Magdalena	Zimkin, Zymkin Magdalena			Městec Králové	Dymokurské

Příloha č. 2 – List novobydžovského děkana Jana Josefa Eschericha arcibiskupské konzistoři v Praze ze dne 21. ledna 1747²³⁷

profectus Bozdechov 21. Januarii
Anno 1747.

/

Reverendissime, Reverendissimi, Armis ac Amplissimo
Domine

Carissime vobis Digne. Literarum Reverendissime Suae
Dominationis hinc circa vespere auspici. Sed Uperantem
ad hodiernam diem differre debui; quia forte à meo Beneficij
aliquos Sibi abbas, ut, quid interim quod officium Districte
circa Susceptorum de Fuderimo cultum fuerit, ignoraverim.
Nunc autem à Dno Regio Ludice Neo Duxburgensi aliqua
mihi communicata sunt, quae iuncta prioribus, mihi aliunde
perspectis, ab ovo ita se habent:

Ante festa Natalitia nuperime elapso anno 1746°
Cantonku Instructor Juventutis in pago Prati, Curia Buzgo^o
visenti Subditis, venit ad episcopatum ejusdem pagi, nomine
Joannem Wagner, idem Subditum Duxburgensem; quod quoniam
domo absentem reperit librum in mensa lectuli ubi notatum
quam universitatis causa suspiciens, legit hanc blasphemiam:
Christus natus est et fornicatione. Territus hae Blasphemia
protulit illam Subditis pagi, Judae Dno Directori Reonomis,
Dirigeret mihi. Consultavimus, quid agendum esset? et
statuimus, ut die proximo vespere circa Septimam vespertinam,
(qua nempe in hyeme celebrantur iudaei suum Sabbathum) Ille
quidem, et alij in quatuor pagis, cum quibus predictus episcopus
familiari esse notabatur, deponere visentibus, obijt in aliqua

²³⁷ NA v Praze, f. APA, Zprávy z misií, 1747–1762, inv. č.5154, sign. H 2/8, kart. č. 4296.

Ceremonia, seu rite Superstitionis Judaicae Deprehensio, aut carnis
viciis repetita quod esset fuerint, ad carceres trahantur. Sed,
præter Biblia Bohemica, nihil reprehensibile invenit. Sed
Hoc factum est die veneris, pridie Vigiliæ Natalis Domini. Hinc
propter solemnitatem festivam inventionem Superstitionis ab ultionem
inquisitione, instat animo, eam post festa continuare. Interim
aucta est quædam Suspicionis notitia, et habetis libellum advenit
Suspicionis Superstitionis Domini Carthageni Dithuri, postibet. Conatu
me post festa Inquisitionem instituit, et habitum unum, ad
Lunam, ut jam W. Personæ et Rabbinus Linguarum; E
Civitate populo nec unius Dithuri et / 7. ut Dithuri: et Domi
nis Chelomoni, unus et Naumoni, duo et Smidoni, qui idem
Regni Dithuriale officium suam a fide Christiana Inquisitionem
fieri fuerint. unde carceribus per aliquos dies dicitur. Mani
pak, nunc ^{aliqui} ~~unus~~ eorum a Dithurionem dimissum. In carceribus
diversi uti videntur sex Linguarum; inter quos Bergbani et
Garni. Peta est pags Pseudoni, casarii et officio Sacer, qui
sua venenosa doctrina de Messia, et Descriptore Mundi primo
venerunt, omnes alios infidelis, isley, et factus, infidelis et ab illo
Dithurionem nequam Judaico nomine Merod, qui in carcere
Pseudoniis detinetur. Nullus autem horum infidelium
irumidus est; unde non sunt, nec faciunt propriis Dithuri. Sed
quidam Pastoris perfidus Judaicis. Bergbani supra mentionem
interrogatus in inquisitione: ut se etiam irumidus non fecerit,
cum Dithurionem proficatur. Respondit et S. Leub: irumidus non
non esse necessarium, sed populus etiam in profectu esse filios Abraham;

meo refert Dny Regius Jussu, utpote hujus Inquisitionis Juffe Dni
Capitaneus Districtus adjutor, dicitur non fuisse Longobardus: Non
in circumfisi, Reverendi S. Paulum, circumfisi judicabimus.

Probabilissime adhuc plures, etiam ex alijs Districtibus, in tuam prodibunt.
Indubitanter habes, duas agitiones Domini Plumbeus, qui etiam ad Inquisi-
tionem tract. fuerunt, jam ante biennium a Peta hac itiguisse,
neg. arum reductionem ad se venire amplius potest fuisse. utinam hoc
sequantur omnes alij hac luc imbuti!

Officium sunt, que mihi constant, et de pluribus indubitanter non suis.
Hinc, si plura aliunde Reverendissimo Domino referentur, tanquam
falsa rejicere dignetur... Leto ignota litteris, quia preterantiffime
Simplici. Gratiasq; utinam gratias me e detor confidentia
humiliter commendando, tanquam

Salutis 21 Januarii
1747.

Reverendissimo, Praedilectissimo, ac
Illustri Domino
Patrono Colendissimo

Obsequantissimus Servus
Joannes Josephus Cecherich
de Longobardis

Příloha č. 3 - Nařízení hejtmánů Hradeckého kraje přemístit ovčáka Jana Vacka ze smidarského vězení do vězení v Novém Bydžově²³⁸

30. Januar 1747

Die Hejtmänner in Böhmen
 ordnen in der Gegenwart und Zukunft, Da
 wir in der für nötig gehaltenen Vernehmung
 des in der Arrestirten Josef Wackals
 Verurtheilten, in welchem der selbe Confiteus
 aus, und dato nicht Erfordere Complices nicht
 enthält, und ihn im Falle der nöthigen Confes-
 sation, zum respectu seiner abimere-
 ration, und auch da in demselben wegen der
 Erfüllung seiner Gesundheit sich befinden
 nicht gerichtet werden können, unserm zu
 Rath wird erumben unserm Rath = Vorleser
 ad custodiam carceris, wie die Besten
 zu den Smidarschen Land = Leibern
 das Ersäuzig verfasst, bringen zu lassen.
 Vollständig zu ordnen und die von obgen-
 ertandenem König = Rath = Rath = Rath = Rath
 zu den, die, Palata, wegen der gleich oben
 gedachten Josef Wackals Verurtheilung, und
 separater Erwähnung, und da die die die die
 und de Complices nicht ist in demselben

ARCHIV MĚSTA NOVÉHO BYDŽOV

²³⁸ SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, f. AMNB, 1747, leden 30, Barchůvek, inv. č. 496, kart. 6.

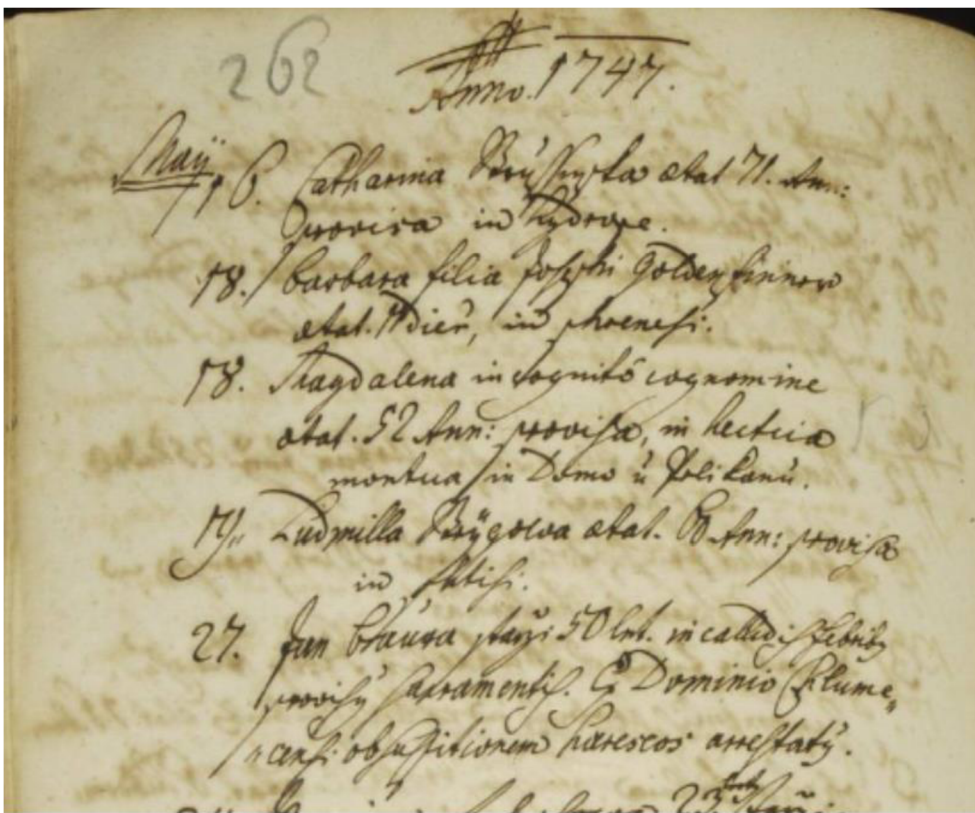

1) wenn man so will, als ein wagen sei
was gesündliche Conservation der reifen
verworfen werden, und man will ihn
in vrilianen lassen, wenn Datum König
Königlicher Erziehung = durch den
1. April 1747

Der Königliche Hof: auch in Germanien
Günther, und Hofmeister Königliche Hof
Hof und Erziehung Königliche Hof
Königlicher Erziehung

Hofmeister: Hofmeister
Hofmeister Hofmeister
Hofmeister Hofmeister

Příloha č. 4 - Záznam o úmrtí Jana Boury st. v matrice zemřelých kostela Sv. Štěpána v Praze 27. května 1747²³⁹

²³⁹ AHMP, Kostel sv. Štěpána, Matrika zemřelých 1730–1771, sign. ŠT Z2, fol. 262, dostupné online (<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=457F1FB22E10467B9B3939EFD271115A&scan=140#scan140>), [citováno k 28. 6. 2022].